

Міністерство освіти і науки України
Український католицький університет
Факультет суспільних наук

Кафедра соціології

Дипломна робота
«Мовна (не)стійкість українців під час
російсько-української війни»

Виконала студентка 4 курсу
бакалаврату за спеціальністю
«Соціологія», групи ССО-19Б

Криштофор Анастасія Олександрівна

Науковий керівник:
доцент кафедри соціології,
к.с.н., доц. Сальнікова Світлана
Анатоліївна

Львів 2023

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні підґрунтя дослідження мови та мовної (не)стійкості.....	6
1.1. Мова як об'єкт вивчення у гуманітарних та соціальних науках.....	6
1.2. Феномен мовної стійкості.....	11
Висновки до Розділу 1.....	17
РОЗДІЛ 2. Методологія дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни	20
2.1. Мовна ситуація в Україні протягом 2014-2022 років	20
2.2. Дизайн дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни	23
2.2.1. Методи збору інформації, вибірка, аналіз даних	24
2.2.2. Етика проведення дослідження.....	25
2.2.3. Концептуалізація понять, факторна операціоналізація	25
2.2.4. Основні гіпотези дослідження та дослідницькі питання.....	28
2.2.5. Інструментарій дослідження	29
Висновки до Розділу 2.....	30
РОЗДІЛ 3. Результати емпіричного дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни	32
3.1. Фактори мовної (не)стійкості.....	32
3.2. Перспективи мовної стабільності	43
Висновки до Розділу 3.....	47
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	53
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність проблеми. Мовне питання тривалий час актуалізувалося в українському суспільстві, адже сьогодні воно є однією з найчастіше обговорюваних складових української культурної ідентичності. Насамперед, варто зазначити, що, перебуваючи у складі різних держав, їх політичні сили намагались знищити, або видозмінити елементи культурної спадщини українців, зокрема мову, застосовуючи для цього різноманітні способи. Як результат цього тривалого гніту, сучасний мовний ландшафт в Україні має свої специфічні риси, відображаючи колоніальне минуле українського суспільства. На тлі багатьох дискусій стосовно української мови та її місця у сучасному соціумі актуалізується й така проблема, як мовна стійкість. З початком повномасштабної війни, яку розгорнула російська федерація на території України, велика кількість українців зрозуміли важливість популяризації української мови. Відтак, явище мовної стійкості можна трактувати не лише через призму індивідуального досвіду українців, але й як загальнонаціональний процес зміцнення її позицій у суспільстві. Одними з основних тригерів для зміни мовної ситуації в Україні можна вважати початок війни на Сході України 2014 року та повномасштабну війну 2022 року. Саме ці, визначні для українського державотворення події, продемонстрували, що війна розгортається не лише на політичній та військовій арені, але також відбуваються значні зміни в культурному просторі, зокрема й у мовній ситуації в країні. Актуальність зазначеної теми полягає у тому, щоб з'ясувати, як сучасна ситуація в Україні вплинула на мовну (не)стійкість українців та завдяки індивідуальному досвіду громадян розглянути стійкість української мови, як державної мови, в Україні.

Мета дослідження: з'ясувати, як сучасна ситуація в Україні вплинула на мовну (не)стійкість українців.

Основні завдання:

- Представити теоретичну рамку дослідження, базуючись на основних підходах та парадигмах.
- Розробити методологію дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни, в рамках якої описати актуальну мовну ситуацію в країні та представити дизайн дослідження.
- Описати мовну ситуацію в Україні та основні її тенденції, беручи за відправні точки початок війни на Сході України 2014 року та повномасштабного вторгнення 2022 року.
- Провести дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни та проаналізувати отримані результати.
- Виявити основні фактори мовної (не)стійкості українців на основі емпіричного дослідження.

Об'єкт дослідження:

- За критерієм загальної проблеми: мовна (не)стійкість.
- За критерієм носія проблеми: громадяни України.

Предмет дослідження: фактори мовної (не)стійкості українців.

Емпірична база: для опису об'єкту дослідження за критерієм носія проблеми були використані вторинні дані національних досліджень, а саме: Шостого загальнонаціонального опитування: Мовне питання в Україні (19 березня 2022 року), здійснене соціологічною групою «Рейтинг» та всеукраїнського опитування громадської думки «Омнібус» Київського міжнародного інституту соціології (КМІС). Також використовувались дані авторського дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни, проведеного методом глибинних інтерв'ю. При підготовці методології використовувались дані дослідження мовної ситуації народів

Алжиру, здійсненого професорами Йорданського університету, на основі якого було виділено основні блоки для розробки інструментарію авторського якісного дослідження.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні підґрунтя дослідження мови та мовної (не)стійкості

1.1. Мова як об'єкт вивчення у гуманітарних та соціальних науках

Феномен мови є об'єктом багатьох наукових досліджень та дискусій, який залишається актуальним протягом десятиліть. «Мова – це суто людський і не інстинктивний спосіб передачі ідей, емоцій і бажань за допомогою добровільно створених символів» (Sapir, 1921, р. 8). Вона є найважливішим та найбільш універсальним надбанням, що цілковито змінило розвиток людства. Вивчення цього унікального феномену займаються багато наук та дисциплін, зокрема гуманітарні науки. Для аналізу феномену мови було обрано перспективи двох гуманітарних наук: мовознавства та психолінгвістики, адже кожна з цих наук вивчає питання мови зі своєї унікальної точки зору.

Перша наука, яка вивчає мову – це мовознавство. Це наукова дисципліна, яка найбільш детально вивчає явище мови і є однією з найбільш розгалужених наук. Вона займається дослідженням природи мови, її функціонування, розвитку, структури тощо. Предметом мовознавства є мова у всіх її можливих проявах. Залежно від мети і проблем дослідження виділяють конкретне й загальне мовознавство. Конкретне мовознавство вивчає окремі мови (україністика, полоністика, русистика, богемістика), або групи споріднених мов (славістика, германістика, романістика), а також подає фактичний матеріал для теоретичних узагальнень. Загальне мовознавство вивчає мову як загальнолюдське явище, її структуру й закономірності функціонування і є теоретичною, методологічною базою для конкретного мовознавства.

Мову у своїй концепції також розглядає така наука як психолінгвістика. Відомий психолінгвіст Тревор Гарлі дав таке визначення психолінгвістики як науки: «Психолінгвістика – це наука про психологічні процеси, що зумовлюють функціонування мови, зокрема розуміння, породження, запам'ятовування мови»

(Harley, 2008, p. 602). У фокусі уваги психолінгвістики - індивід у комунікації. Одним із основних положень психолінгвістики як когнітивної дисципліни є когнітивна обробка інформації, що надходить з органів чуття, яка відбувається на основі сформованих у індивіда ментальних репрезентацій. Психолінгвістика – наука, вектор якої направлений на дослідження мовленнєвої діяльності людини, яка розглядається через призму як лінгвістичного, так і психологічного аспекту. Крім цього, психолінгвістика перебуває у тісному зв'язку з різними науками, зокрема і соціолінгвістикою. «Соціолінгвістика - це дослідження використання мови на різних рівнях для різних цілей і та функцій» (Nisa, 2019, p. 4). Психолінгвістика та соціолінгвістика пов'язані насамперед тим, що найважливішими об'єктами досліджень є мова та суспільство, мова та її вплив на різні соціальні процеси і, навпаки, вплив соціальних факторів на мовленнєву діяльність індивіда та мовленнєву ситуацію в суспільстві в цілому. Зокрема, важливість соціолінгвістики полягає у вивченні впливу соціальних факторів на мову через функціонування граматичних засобів. Соціолінгвістику сьогодні застосовують у різноманітних науках, як в гуманітарних, так і прикладних, для аналізу текстів та дослідження актуальності мовних засобів. Зокрема, сучасні методи обробки текстів сьогодні використовуються для соціологічного аналізу. Нові методи автоматизованої обробки мови дозволяють фіксувати семантику текстів, граматичні конструкції тощо і відповідно розширюють можливості соціологічного аналізу документів (Кириченко, 2021). Перейдімо до аналізу мови у соціальних науках, зокрема у різних дисциплінах, їх концепціях, теоріях та підходах. Варто розпочати з соціології та її погляду на питання мови. «Соціологія – це наука, метою якої є вивчення розвитку суспільства та соціальної поведінки індивідів» (Marshall, 1994). Соціологія вивчає та досліджує різні процеси, що постійно відбуваються у суспільстві і саме на цьому будуються соціологічні теорії. Зважаючи на те, що мова є чи не найважливішою

ланкою взаємодій між індивідами, багато соціологів розглядають це явище у своїх працях.

Вагомий внесок у дослідження соціології мови зробили соціологи Томас Лукман та Пітер Бергер. У праці «Конструювання соціальної реальності» вони описали явище мови у повсякденному житті та важливість її впливу на конструювання соціальної реальності. «Мова виникає у повсякденні і є тісно пов'язана з нею. Крім того, вона співвідноситься з реальністю, яку я сприймаю пильною свідомістю і якою керує прагматичний мотив (тобто сукупність значень, що мають безпосереднє відношення до сьогодення та майбутніх дій), яку я поділяю з іншими людьми як щось само собою зрозуміле.» (Бергер, Лукман, 1966, с. 20) За допомогою мови, люди конструюють різні рамки сприйняття, які допомагають їм розуміти світ навколо, адже мова не лише передає інформацію, але й допомагає створювати спільний контекст та сприйняття соціальної реальності.

Ще одним важливим висновком Томаса Лукмана та Пітера Бергера про мову та соціальну реальність є те, що «Мова може стати об'єктивним сховищем величезного розмаїття накопичених цінностей, життєвого досвіду, які можна зберегти в час і передати наступним поколінням» (Бергер, Лукман, 1966, с. 20). Таким чином, вчені наголошують на тому, що мова – це не лише спосіб комунікації та передання інформації, але й той соціальний феномен, який здатний зберігати цінності, досвід та пам'ять конкретної групи людей та певною мірою виконувати функцію націєтворення.

Наступною теорією, яку маємо на меті розглянути є теорія домейнів (domain), запропонована американським соціологом та засновником соціології мови - Джошуа Фішманом. Практичність цієї теорії в рамках дослідження мовної (не)стійкості полягає в тому, що у праці «Domains and the relationship between micro- and macrosociolinguistics» розглядаються двомовні середовища та особливості застосування певної мови у різних домейнах. «Домейн (domain)

- це сукупність прикмет, таких як місце, тема, відносини учасників комунікації, та певний контекст, у якому одній мові надається перевага над іншою» (Fishman, 1972). Домейни поділяються на формальні, наприклад релігія робота та освіта, та неформальні, наприклад сім'я і дружба. У багатомовних середовищах мова більшості часто пов'язана з використанням мови в більш офіційних сферах, а мова меншини – з більш неформальними обставинами (Hultenstam, Stroud, 1991). Дослідивши престижність мови в різних середовищах буття індивіда, Фішман вперше ввів у соціолінгвістику термін “мовна лояльність”, що буквально означає відданість певній мові та зусилля, які покладає соціальна група на те, аби цю мову зберегти (Fishman, 1966).

Далі, маємо на меті розглянути феномен мови через призму політичних наук, а саме такого явища, як націоналізм. «Націоналізм – почуття, ідеологія та політична дія, що серед усіх ідентифікацій людини найбільшого значення надає її належності до спільноти, названої нацією, та, відповідно, вважає цю спільноту важливою вартістю, а турботу про інтереси нації – непорушним обов'язком її членів» (Енциклопедія сучасної України, 2020). Явище мови є одним з ключових у націоналізмі, адже, як зазначалось раніше, вона виконує не лише функцію обміну інформацією, а й фундаментальну роль формування національної ідентичності та національної свідомості. Зважаючи на те, що українська нація все ще формується і ми боремося за власну ідентичність, дослідження мови через призму формування української нації є важливим та необхідним.

Мова – це символ, який об'єднує та згуртовує людей навколо спільної ідеї та дозволяє їм формувати спільне бачення та сприйняття реальності. Завдяки співіснуванню в одному мовному середовищі, а відтак одній системі культури та цінностей, утворюється й певна національна перспектива, через яку члени соціальної групи сприймають ключові державотворчі процеси. «Люди схильні вважати тих, хто говорить іншою мовою, відмінними від себе, що неминуче

позначається – здебільшого негативно – на характері взаємодії з ними. А ті, хто говорить тією самою мовою, мають більше шансів бути сприйнятими як подібні й, отже, близькі, варті прихильного ставлення» (Кулик, 2018).

Щоб детальніше розглянути феномен мови через призму націоналізму, хочу звернутися до праці британського соціолога Ентоні Сміта «Culture, Community, and Territory: The Politics of Ethnicity and Nationalism». У цій праці науковець має на меті дослідити зв'язок культури та політики, адже автор стверджує, що зазвичай, історики та соціологи концентрують увагу на впливі політики на етнічну приналежність і менш часто - навпаки. Розглянути дану проблему автор пропонує з перспективи трьох тенденцій:

1) очищення культури через автентифікацію, що може призвести до культурного та соціального відчуження;

2) універсалізація обраності через націоналістичну ідеологію, яка породжує національну солідарність;

3) територіалізація спільної пам'яті, яка породжує історичні претензії на історичні батьківщини та священні місця (Smith, 1996).

Однак, надалі варто зосередитися на тому, як Ентоні Сміт описував явище мови крізь призму націоналізму. Автор стверджував, що мова є важливим компонентом національної та етнічної ідентичності, оскільки вона не лише забезпечує комунікацію між індивідами, але є способом їх культурної саморепрезентації. Ентоні Сміт вважав, що мова сприяє зміцненню спільних інтересів, цінностей та звичаїв, які є важливими для створення почуття єдності та національної приналежності серед членів групи. «Безумовно, держава та політичні дії відіграють важливу роль у кристалізації етнічних почуттів та національної ідентичності, зокрема через тривалі війни та територіалізацію. Але етнічність і національні почуття створюються різноманітними факторами – екологічними, соціальними та особливо культурними та символічними, такими як релігія, мова та мистецтво» (Smith, 1996, p. 448).

Крім цього, Сміт вважав, що мова також є засобом не лише культурного, але й політичного ресурсу в утвердженні самобутності певної етнічної, чи національної групи. Зокрема, про це автор згадував, описуючи концепцію очищення культури: «Інші народи також прагнули очистити свої культури, адаптувати відчуття давньої унікальності та територіалізувати свої спільні спогади. Серед норвежців і фінів, наприклад, романтичний дух автентичної культури та територіальні спогади поєднувалися з новим відчуттям етнічної унікальності, яке спиралося на стародавні міфи, втілені в епосах і сагах, таких як «Калевала». Це, у свою чергу, підштовхнуло рухи за культурне очищення народної мови, включаючи відродження скандинавської та фінської мов на противагу данській та шведській мовам, мовам колишніх домінуючих держав» (Smith, 1996, ст. 457).

Підсумовуючи тези, які висвітлив у своїй праці Ентоні Сміт, можна зробити висновок, що мова є важливим підґрунтям для соціально-культурних рухів загалом та формування національної ідентичності і відчуття єдності у членів соціальної групи зокрема.

1.2. Феномен мовної стійкості

Дослідивши явище мови з перспектив різних наук та теоретичних підходів, варто сконцентрувати увагу на феномені мовної стійкості, її особливостях, характеристиках та дослідженнях даного питання, адже саме вона є центральним предметом дослідження. «Мовна стійкість – це якість, намір, психологічний орієнтир індивіда непохитно користуватися в щоденному спілкуванні певною мовою, мовними засобами, які є для людини природовідповідними та близькими з погляду її виховання та освіти» (Симоненко, 2004, с. 46). Поняття «мовна стійкість» Сергій Оснач вживає, аби позначити здатність людини берегти рідну мову й називає її запорукою

життєздатності народу (Мовна складова гібридної війни, 2015). Проблема мовної стійкості досліджувалась багатьма науковцями, зокрема лінгвістами та соціолінгвістами, але одним з перших це поняття вивчав український соціолінгвіст Орест Ткаченко. У праці «Українська мова. Сьогодення й історична перспектива» О. Ткаченко обґрунтував різні аспекти розвитку української мови, зокрема, явище мовної стійкості, його особливості в українському суспільстві, а також основні джерела, на яких вона будується.

Серед них:

- 1) національна традиція (історична пам'ять);
- 2) національна свідомість та солідарність;
- 3) національна культура;
- 4) національний мир і співробітництво з іншими народами (Ткаченко, 2014, с.185).

Як зазначає автор, не перед всіма народами постає проблема мовної стійкості, зокрема не перед тими з них, що здавна характеризуються мовною стабільністю, тобто становищу, в якому перебуває мова, коли ніщо серйозно не перешкоджає її існуванню й розвитку. До народів із подібними мовами належать ті, мови яких (наприклад, російська, англійська, французька) поширені не тільки на території відповідних країн, а й далеко за їх межами, або ті, мови яких (зокрема, болгарська, румунська, угорська), хоч маловідомі поза межами їхньої території, але повністю поширені на ній, у тому числі й серед інших етносів, які там проживають. Подібну мовну стабільність забезпечують такі фактори як власна національна територія, ефективна економіка, стабільна держава та високий рівень культури. За відсутності одного або кількох із цих факторів становище мови стає непевним, неврівноваженим, часом навіть загрозливим.

Застосовуючи окреслений О. Ткаченком підхід до визначення характеристик мовної стійкості окремих народів, можна зробити висновок про

стійкість української мови в суспільстві, а також виокремити основні причини, через які її нинішній рівень є саме таким. «Тривалий період колоніальної залежності від Росії, русифікація носіїв української мови, що особливо посилювалася за радянських часів, зокрема на Сході України, асиміляційна імперська політика, переслідування українців як «буржуазних націоналістів» за патріотичні погляди позбавили українців національної традиції, національної свідомості і солідарності, що є джерелами та чинниками мовної стійкості, а отже, призвели до її втрати» (Ренчка, 2020).

Як результат цього тривалого гніту, сучасний мовний ландшафт в Україні має свої специфічні риси, відображаючи колоніальне минуле українського суспільства. Відтак, більшість, або ж навіть усі фактори, що забезпечують мовну стійкість, описані О. Ткаченком, є відсутніми у випадку української мови. Національна територія та стабільна держава як така хоч і постала 24 серпня 1991 року, але, протягом періоду незалежності, східний сусід був зацікавлений в окупації та анексії територій України, врешті розв'язавши повномасштабне вторгнення. Фактор ефективної економіки також можна вважати непевним. Перехід до суверенної незалежної країни відбувався поступово і через тривалу залежність від інших держав, в тому числі й економічну, процес розбудови національної економіки не був ефективним та вдалим. Ці ж обставини торкнулися рівня української культури. Протягом довгого періоду часу, застосовуючи різноманітні інструменти гніту та репресій, українську культуру знищували, адже вважали її загрозою імперській, а згодом і радянській ідеології. Наслідки цього ми відчуваємо до сьогодні і колоніальне минуле відіграє неабияку роль у відновленні та формуванні української культури, в тому числі й мовної.

Важливим є також розмежування явищ “мовна стійкість” та “мовна стабільність”, адже вони є широко поширеними в українській соціолінгвістиці, хоча й не належать до термінологічних. Вживаючи поняття «мовна стійкість»,

соціолінгвіст Орест Ткаченко характеризує індивідуальну або групову мовну поведінку. Стосовно національної спільноти ця риса виявляється у збереженні колективної вірності своїй мові, що є важливо для виживання народу в умовах бездержавності. Поняття ж мовної стабільності О. Ткаченко застосовує на позначення становища, в якому перебуває мова. «Мовна стабільність і мовна стійкість народу – різні речі. Втративши свою мовну стабільність, народ завдяки мовній стійкості може поступово повернути й свою мовну стабільність, навіть зміцнити її. Втративши мовну стабільність і не маючи або не виробивши мовної стійкості, народ може втратити навіть найстабільнішу і найпливовішу, найпоширенішу в світі мову» (Ткаченко, 2014).

«Слабша, порівняно з російською, позиція української мови спричинена тим, що одномовні групи її носіїв у масштабах усієї країни і в тому ж Києві становлять меншість порівняно з групами російських одномовців. Останні становлять вагомий відсоток у нинішніх структурах влади, а також більшість у прошарку тих, у чиїх руках нині зосереджується український капітал, ніби підтверджуючи висловлену сто років тому тезу Струве про те, що «капіталізм говорить російською». Через приватизовані ними засоби масової інформації Україна лишається в одному інформаційно-культурному просторі з Росією» (Масенко, 2002, с. 13). Тривалий час ЗМІ, а зокрема телебачення, були чи не єдиним та найпріоритетнішим способом отримання інформації про важливі події, а також способом проведення дозвілля громадян України. Двомовні передачі, інколи й повністю російськомовні шоу, фільми та серіали вкорінювали в українському суспільстві двомовність та толерування російської мови, ба більше, завдяки потужному впливу телебачення, багато українців, зокрема й дітей, розуміли російську та могли нею вільно спілкуватися. Завдяки цьому, російська мова глибоко вкорінилась в українському суспільстві, покрививши становище української мови та змінивши її сприйняття громадянам як меншовартісної говірки на фоні могутньої та великої російської мови.

Українська соціологінвістка Лариса Масенко стверджує, що майбутнє України вирішать наслідки протистояння двох активних угруповань - проукраїнського і проросійського. Боротьба точиться за вплив на маси, поведінку якої значною мірою характеризує апатія, спричинена втратою мовної стійкості у попередній колоніальний період (Масенко, 2002).

Перед тим, як перейти безпосередньо до аналізу мовної стійкості українців та української мови, як державної, маємо на меті розглянути дослідження явища мовної стійкості інших народів. Завдяки цьому, вдасться не лише більш детально проаналізувати цей феномен, але й зрозуміти, якими є особливості дослідження даного явища та на що слід звертати увагу при аналізі феномену мовної стійкості. Для цього було обрано актуальне дослідження мовної стійкості народів Алжиру (Мзабі та Кабіле), здійснене професором Університету Ярмук, доктором філософії та соціолінгвістом Рафатом Махмудом Аль Русаном. Дослідження було опубліковане Йорданським журналом сучасних мов та літератури у 2018 році. Незважаючи на те, що Алжир та Україна суттєво різняться у різних сферах свого буття, нас все ж об'єднує досвід колоніального минулого, яке суттєво впливає на життя та розвиток країн в майбутньому. Метою дослідження було вивчення мовних змін і мовної стабільності в двох берберомовних громадах, Кабіле та Мзабі.

Як результат колонізаторської політики Франції, відбулися помітні зміни в економічному, соціальному та культурному житті Алжиру. Сучасне суспільство країни поділене на 3 основні групи: араби, бербери та франкофіли. Поділ здійснюється не з етнічних, а радше з інтелектуальних міркувань, і відповідає трьом основним мовам: арабській, тамазігхтській і французькій (Chitour, 2004).

Внаслідок колонізаторської політики традиційна система освіти в Алжирі була знищена, лише незначна частина дітей могла навчатися разом з європейцями за французькою програмою і системою освіти, яка не передбачала

вивчення арабської мови. Внаслідок цього французька мова почала сприйматися як мова привілейованої частини населення. До 1930 р. ця мова увійшла до широкого вжитку не лише в освіті, а й в усіх сферах суспільного життя настільки, що французи, які переселилися до Алжиру, вже не мали жодних стимулів вивчати арабську (Рудко, 2014).

Це підтверджує тезу про схожість наслідків колоніального минулого України та Алжиру у розрізі культурної сфери. Зміни в системі освіти і відтак набуття французькою мовою статусу привілейованості перегукується з українським досвідом і поширенням на території нашої країни російської мови. Російська, так як і французька, вважалась більш престижною, ніж українська мова. Таким чином, відбулося зросійщення населення і російська мова набула широкого вжитку не лише в повсякденному спілкуванні, але в інших важливих сферах буття українського народу.

У дослідженні було використано якісний і кількісний методи дослідження. Учасники були обрані за допомогою стратифікованого випадкового відбору. Для дослідження було обрано 124 мешканці Мзабі та Кабіле, стратифіковані на основі рідної мови та регіонального походження (62 мзабі; 62 кабіле), статі (66 чоловіків; 58 жінок), віку ((молоді) 18-29 років, 38; (середнього віку) 30-49 років, 44; (старші) 50 років і старші, 42), освіти (освічені 69; неосвічені 55). Анкета в цьому дослідженні складалася з 38 питань, розділених на чотири частини. Перша частина «Особиста довідка» мала 5 запитань, спрямованих на збір демографічної інформації (вік, стать, освіта та регіон). Друга частина «Мовні знання» складалася із 6 запитань, метою яких був збір інформації про рідну мову респондента та його знання іншої мови. Третя частина «Використання мови» складалася з 9 запитань, масштаб яких зменшується до тих, які респондент використовує в певних контекстах, надаючи уявлення про соціальні мережі в спільнотах. Остання частина «Ставлення до

мови» складалася з 18 запитань, які мають на меті викликати масштабовані відповіді про почуття націоналізму та ідентичності (Rousan, Ibrir, 2018).

Особливу увагу методам дослідження було приділено саме тому, що ці аспекти можна розглянути як підґрунтя для дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни. Розділи та пункти, описані Рафатом Махмудом Аль Русаном у дослідженні мовної зміни та стабільності в Алжирі, спрямовані на те, аби детально розкрити індивідуальний досвід мовної (не)стабільності респондентів. Завдяки розумінню мовних практик опитаних, є можливість відслідкувати, як мовні зміни відображаються на мовному ландшафті різних соціальних груп.

Що стосується результатів дослідження, то перш за все, в ході дослідження було з'ясовано, що два діалекти берберської мови (мзабі та кабільський) зазнали сильного впливу французької та арабської мов. Цей вплив свідчить про динамічну природу людської мови. Також автор зазначає, що тісно пов'язані соціальні групи чинять опір зміні мови. Таким чином, дослідження робить висновок, що тісно згуртовані мовленнєві спільноти загалом протистоять зміні мови спілкування. Крім цього, дослідження показує, що не всі мовні зміни виникають внаслідок безпосереднього соціального контакту, адже, як зазначає автор, мова – це жива істота, яка пристосовується до зовнішніх умов, де нею розмовляють (Rousan, Ibrir, 2018). Тобто, у цьому випадку, мова є своєрідним лакмусовим папірцем, який реагує на зміни в суспільному житті народу. Ці зміни відображаються на мовній ситуації в державі.

Висновки до Розділу 1

Для аналізу феноменів мови та мовної стійкості ми поєднали напрацювання в рамках таких наук як, психолінгвістика, соціолінгвістика, соціологія та політологія. З описаних теоретичних підходів, для більш детального аналізу було обрано теорію конструктивізму Пітера Бергера та

Томаса Лукмана, примордіалістську теорію Ентоні Дейвіда Сміта та концепцію мовної стійкості і мовної стабільності Ореста Ткаченка.

В рамках теорії конструктивізму, П. Бергер та Т. Лукман наголошують на тому, що мова – це не лише спосіб комунікації та передання інформації, але й той соціальний феномен, який здатний зберігати цінності, досвід та пам'ять конкретної групи людей. Е. Сміт згадує про те, що мова є важливим підґрунтям для соціально-культурних рухів загалом та формування національної ідентичності і відчуття єдності у членів соціальної групи.

З урахуванням об'єкту дослідження за критерієм загальної проблеми взято до уваги трактування понять мовної стійкості і мовної стабільності та їх співвідношення, розроблених українським соціолінгвістом О. Ткаченком.

Мовна стійкість - феномен, який протягом багатьох десятиліть не втрачає актуальності для українського суспільства. Він полягає у непохитному використанні певної мови у щоденному спілкуванні та репрезентує не лише вжиток мови на індивідуальному рівні, але також і на загальнонаціональному. Важливо зазначити, що в подальшому дослідження мовної стійкості розглядатиметься з двох аспектів: індивідуальної мовної стійкості та стійкості української мови, як державної в суспільстві. Завдяки мовній стійкості, народ може виробити мовну стабільність, тим самим зміцнити становище мови в суспільстві, якщо ж народ втратив мовну стабільність і не виробив мовну стійкість – він може втратити навіть найбільш впливову мову. У нашому дослідженні мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни, ми розглядатимемо аспект, коли саме мовна нестійкість, тобто зміна мови спілкування, призведе до мовної стабільності.

Задля детального вивчення мовної (не)стабільності, було розглянуто результати схожого дослідження у країні зі схожим до України історичним досвідом, зокрема, йдеться про мовну ситуацію народів Алжиру. На основі проведеного професорами Йорданського університету дослідження було

виділено основні блоки для розробки інструментарію якісного дослідження. Мовну ситуацію в Україні як попередній аналіз об'єкту дослідження за критерієм носія проблеми варто розглянути окремо, тому її аналіз буде представлено у наступному розділі.

РОЗДІЛ 2. Методологія дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни

2.1. Мовна ситуація в Україні протягом 2014-2022 років

Оскільки метою цієї роботи є дослідження мовної стійкості українців під час російсько-української війни, важливо розкрити тенденції змін мовної ситуації, зокрема протягом 2014-2022 років. Для цього було обрано 2 дослідження мовної ситуації в Україні, аби зробити висновок про динаміку змін мовного питання протягом 2014-2022 років, що стане підґрунтям для проведення власного дослідження. Перше дослідження, яке маємо на меті проаналізувати – це Шосте загальнонаціональне опитування: Мовне питання в Україні (19 березня 2022 року), здійснене соціологічною групою «Рейтинг». (Шосте загальнонаціональне опитування, 2022). У цьому опитуванні проаналізована мовна ситуація в Україні протягом 2012-2022 років, а також відображені основні зміни в мовному питанні протягом цих років. Також для опрацювання було обрано всеукраїнське опитування громадської думки «Омнібус» Київського міжнародного інституту соціології (КМІС). На замовлення Володимира Кулика (у рамках гранту Канадського інституту українських студій) до Омнібусу були додані запитання, що стосуються мови та ідентичності (Мова та ідентичність, 2023).

Протягом останніх десяти років (2012-2022 рр.) можна спостерігати зростання кількості українців, які визначають українську мову рідною. В 2012 році спостерігалась найменша різниця в розподілі відповідей – 57% опитаних українців вважали рідною мовою українську, натомість 42% респондентів позиціонували саме російську мову як рідну. З 2013 року почалась тенденція збільшення кількості українців, які вважали рідною мовою українську (62% опитаних). Можна припустити, що на це вплинули події Революції Гідності,

анексії Криму та початку АТО (Антитерористичної операції). Станом на березень 2022 року 76% українців позиціонують українську мову як рідну, в той час як російську - 20% (див. Додаток Б, рис. 1).

Не менш важливими є дані про те, якою мовою респонденти спілкуються вдома, відповідно до регіону та віку опитуваних (див. Додаток Б, рис. 2). Відповідями на поставлене запитання є: українська, і українська і російська, російська, або інша мова. На графіку відображено те, що 48% українців вдома спілкуються саме українською мовою, 33% українців спілкуються і українською і російською, 18% спілкуються виключно російською мовою і 1% спілкується іншою мовою. Якщо описувати відповіді респондентів відповідно до регіону їхнього проживання, то можна спостерігати, що найбільше респондентів, які спілкуються виключно українською мовою, є на Заході України, а саме 87%, 9% спілкуються і українською і російською, і 4% використовують іншу. Що стосується Центру України, то 52% українців спілкуються виключно українською, 36% українців використовують і українську і російську та 12% використовують російську. На Півдні України відсоток тих, хто розмовляє лише українською, є меншим від попередніх двох регіонів та становить 20%, і українську і російську використовують 46%, та лише російську мову використовують для розмови вдома 33%. Найменш українці розмовляють вдома українською на Сході України – 8% опитаних, 47% розмовляють вдома двома мовами і 44% українців на сході розмовляють вдома російською. Описуючи графік відповідно до віку респондентів, варто зауважити, що найбільше розмовляють вдома саме українською мовою респонденти віком 51+ – таких 52%, в той час як найбільше розмовляють вдома російською мовою респонденти віком 36-50 років – 21%.

Що стосується наміру українців перейти в майбутньому виключно на українську мову спілкування, серед опитаних, які спілкуються в побуті як українською, так і російською, цей відсоток є значно вищим (60%), аніж в тих,

які спілкуються виключно російською (34%). Результати є, фактично, прямо протилежними. Важливо зауважити, що процес переходу з російської на українську мову є тривалим і потребує зусиль для того, аби адаптуватись до зміни мови спілкування (див. Додаток Б, рис. 3).

Досліджуючи становище української мови в суспільстві, важливо також розглянути, як змінюється ставлення опитаних і до російської мови. Порівняно з 2014 роком, станом на грудень 2022, сприйняття українцями важливості російської мови суттєво змінилося. Найбільше респондентів указали на її ролі “мови, яку в Україні майже всі розуміють” та “мови більшості людей у східних областях України”. Такі відповіді обрали по 14% опитаних. У 2014 році, першу роль відзначили важливою 59% опитаних, а другу – 31%. Значно зріс відсоток опитаних, які не вважають російську мову важливою. На противагу 9% у 2014 році, станом на грудень 2022, 58% опитаних українців не надають російській мові важливості. Проте важливо зауважити, що вважаючи російську мову не важливою, українці не обов’язково демонструють суттєве звуження її вжитку (див. Додаток Б, рис. 4).

Останнім аспектом, який маємо на меті проаналізувати, є перспектива розвитку мовної ситуації в Україні. Як в 2017, так і в 2022 році, більшість відповідей опитаних українців розподілялися між тим, що українська мова повинна бути основною в усіх сферах спілкування, а також, що Україна повинна бути двомовною країною. У 2017 році, 60% респондентів вважали, що українська мова повинна бути основною в усіх сферах спілкування, а 33% опитаних – що Україна повинна бути двомовною країною. Відсоток тих респондентів, які вважали, що основною мовою в усіх сферах спілкування повинна бути лише російська, у 2017 році становив 2%, а у 2022 – 0,4% (див. Додаток Б, рис. 5).

Підсумовуючи проаналізовані дані, можна зробити кілька важливих висновків. По перше, рівень пріоритетності української мови в суспільстві

суттєво зростає, відтак дедалі більше українців перестають вважати російську мову важливим елементом буття українського суспільства, незалежно від мови спілкування респондентів. Відбувається ізоляція від російської культури. Також, можна спостерігати збільшення кількості українців, які змінюють мову спілкування, або, принаймні, мають намір здійснити мовний перехід на користь української мови, усвідомлюючи важливість її популяризації в різних сферах соціального буття українського народу. Варто також зазначити, що попри дослідження впливу подій 2014 та 2022 років, а саме початку збройної агресії на Сході України та початку повномасштабного вторгнення росії на території України, важливо зауважити й той аспект, що на зміну мовної ситуації в країні впливали також й певні еволюційні фактори. Наприклад, поширення української мови у закладах освіти, прийняття мовного закону та популяризація мови в суспільстві в цілому.

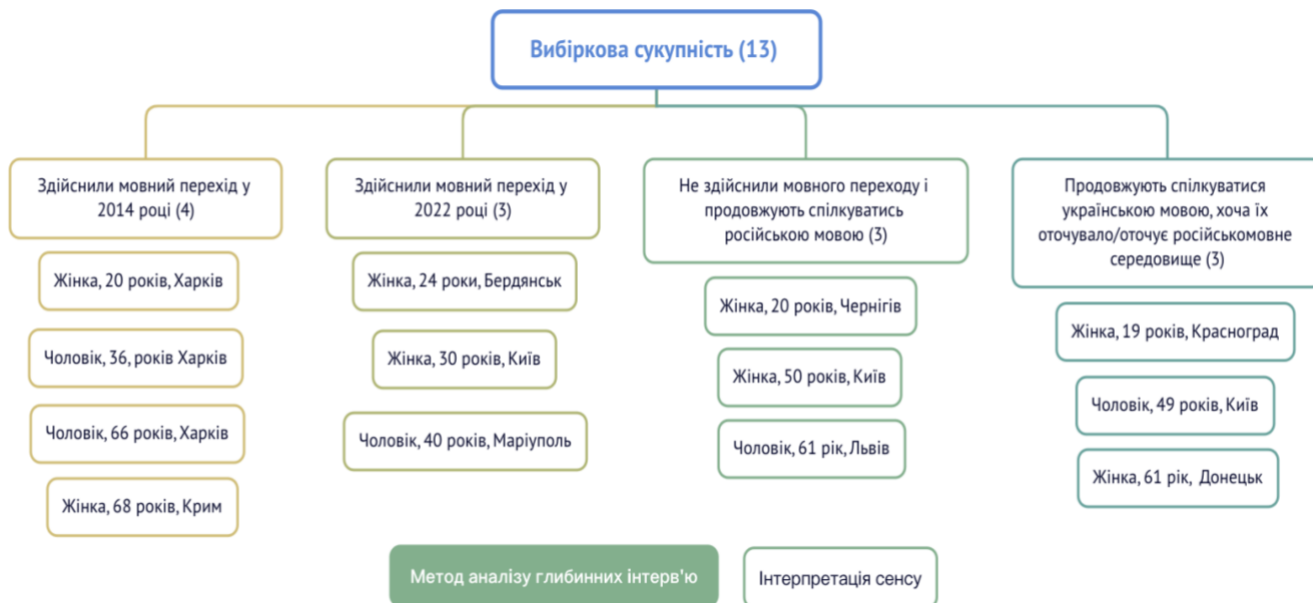
2.2. Дизайн дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни

В цьому пункті роботи ми розглянемо метод збору інформації та аналіз даних, відповідний обраному методу, формування вибіркової сукупності. Обираючи якісний підхід, також маємо на меті описати етику проведення дослідження, а також представити концептуалізацію основних та похідних понять. Використовуючи описані основні та додаткові поняття і фактори, ми запропонуємо гіпотези та дослідницькі питання, які будуть підґрунтям для формування інструментарію дослідження. Останній також сформовано в цій частині роботи.

2.2.1. Методи збору інформації, вибірка, аналіз даних

Для досягнення поставлених завдань було обрано якісний метод дослідження, адже він дасть змогу глибше дослідити сучасну мовну ситуацію в Україні та краще зрозуміти інтенції респондентів. Дослідження проводитиметься методом напівструктурованого глибинного інтерв'ю. Для більш чіткого та об'єктивного обсягу зібраних даних буде проведено 13 глибинних інтерв'ю. Серед них, четверо респондентів з досвідом здійснення мовного переходу з російської мови на українську після початку збройної агресії росії проти України у 2014 році. Троє респондентів – з досвідом зміни мови спілкування на користь української мови після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році. Ще троє респондентів, які не здійснили мовного переходу та продовжують спілкуватись російською мовою і троє, які протягом усього життя спілкуються українською мовою, хоча їх оточувало/оточує російськомовне середовище (див. Рис. 1).

Рисунок № 1.

Для дослідження будуть відібрані респонденти з різних областей України та різного віку, аби відслідкувати важливі тенденції, які є притаманними респондентам відповідно до регіональних чи вікових показників.

Що стосується методів аналізу отриманих даних, то було обрано метод інтерпретації сенсу, описаний норвезьким психологом, Стейнармом Квале у праці «An Introduction to Qualitative Research Interviewing». Зокрема, вчений виділяє 3 контексти для інтерпретації: саморозуміння, критичне розуміння з позиції здорового глузду та теоретичне розуміння. Ці контексти інтерпретації сприяють тому, щоб зробити питання, поставлені до тексту, якомога більш очевидними і, відповідно, чіткіше інтерпретувати отримані результати (Kvale, 1996).

2.2.2. Етика проведення дослідження

Одним з найважливіших елементів проведення дослідження є дотримання наукової доброчесності та етики. Для цього респондентів було ознайомлено з основними етапами дослідження, його метою та основними поняттями, які використовуватимуться протягом інтерв'ю. Це було необхідно для того, щоб опитані розуміли, який сенс було закладено у той чи інший термін, задля уникнення проблеми хибної інтерпретації отриманих відповідей. Також перед інтерв'ю авторка дослідження запитувала дозволу респондентів на здійснення запису розмови та цитування відповідей у роботі зі збереженням анонімності, на що респонденти давали усну згоду. З метою зниження суб'єктивізму в процесі проведення інтерв'ю, ми не втручалися у процес та не надавали оцінок відповідям респондентів, аби вони були щирими та об'єктивними.

2.2.3. Концептуалізація понять, факторна операціоналізація

У цій частині роботи наведені визначення основних понять, які мали детальний огляд у першому розділі роботи, та зв'язок між ними. Ключовим поняттям дослідження є поняття мовної (не)стійкості, яке представлено

поняттями мовної стійкості і мовної нестійкості та розкриття якого пов'язане із поняттями мовної стабільності, мовної ситуації та мовного переходу.

Мовна стійкість – це якість, намір, психологічний орієнтир індивіда непохитно користуватися в щоденному спілкуванні певною мовою, мовними засобами, які є для людини природовідповідними та близькими з погляду її виховання та освіти (Симоненко, 2004).

Мовна нестійкість – протилежне до мовної стійкості поняття. Це якість чи намір індивіда, або групи людей, що полягає в переході на мову співрозмовника відповідно до певних ситуацій, чи обставин (Авторське визначення).

Мовна стабільність – це становище, за якого певною мовою на певній національній території послуговується переважна більшість населення (Авторське визначення).

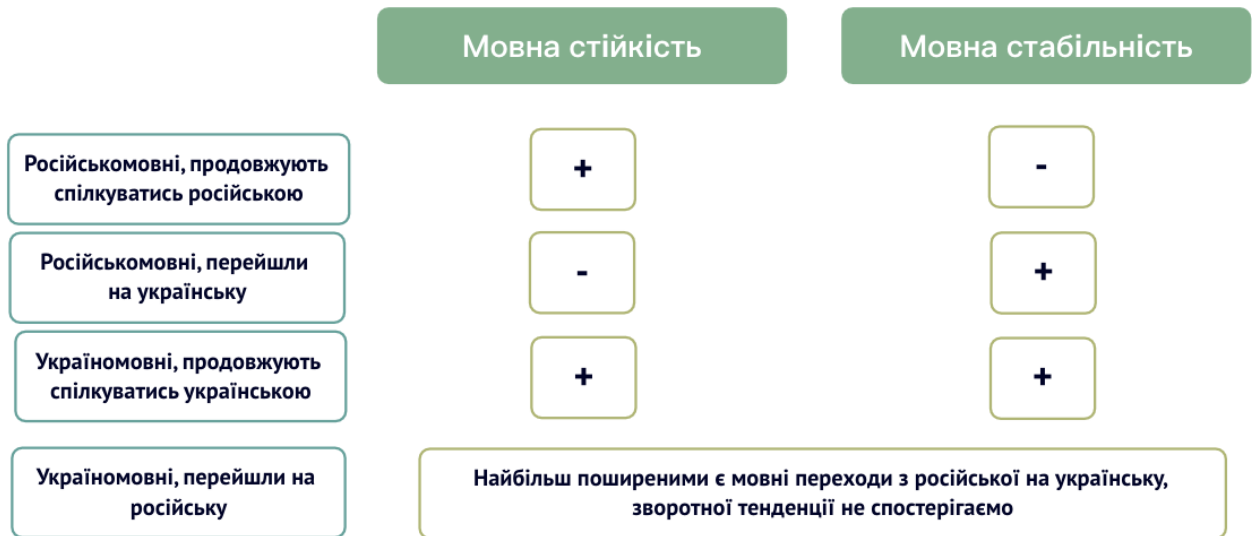
Мовна ситуація – це сукупність усіх мов, територіальних і соціальних діалектів, функціональних стилів тощо, які використовуються в країні для забезпечення комунікації на всіх суспільних рівнях (Масенко, 2004).

Мовний перехід – це зміна мовних переконань та звичок; повна, або часткова відмова від використання однієї мови на користь іншої (Авторське визначення).

Національна ідентичність – це вияв приналежності до певної національної культури (Gelisi, Weisenbayeva, 2015).

Варто зазначити, що мовний перехід у даному дослідженні стосується української та російської мов. Українська мова – як державна та найбільш поширена в офіційній комунікації в країні, а російська – як та, якою велика частина українців продовжують послуговуватися на побутовому рівні. Також, для більш чіткої інтерпретації емпіричних даних було розроблено структуру зв'язку між мовною стійкістю і мовною стабільністю відповідно до особливостей дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни, представленою таблицею (див. Рис. 2).

Рисунок № 2.

Також, варто виділити основні фактори мовної (не)стабільності або причини, які впливають на здійснення, або не здійснення мовного переходу на користь української мови.

Домінуючим фактором вважаємо:

- небажання українців асоціюватися з ворогом, його культурою та мовною.

Також факторами, які впливають на здійснення мовного переходу, є:

- прагнення популяризувати українську мову, як державну, та
- збільшення україномовних громадян у середовищі респондента.

З-поміж причин не здійснення мовного переходу на користь української мови варто виокремити такі фактори мовної (не)стабільності як:

- неготовність до виходу із зони комфорту, що особливо стосується українців, які проживають в російськомовному середовищі, а також

- суспільний тиск та радикальні висловлювання щодо російськомовних громадян.

З урахуванням виокремлення основних понять дослідження та факторів мовної (не)стабільності можна побудувати наступні гіпотези.

2.2.4. Основні гіпотези дослідження та дослідницькі питання

1. Українці, які здійснили мовний перехід, вбачають у цьому кроці важливість зміни загальної мовної ситуації в країні.

2. Основними факторами мовного переходу респондентів є небажання асоціюватись з ворогом та з російською культурою, прагнення популяризувати українську мову, перебування в україномовному середовищі.

3. Перебування в україномовному середовищі спонукає спілкуватися українською мовою.

4. Стійкість української мови змінюється поступово і українське суспільство рухається до мовної стабільності.

5. Основними факторами не здійснення мовного переходу на користь української мови є неготовність до виходу із зони комфорту або перебування в російськомовному середовищі, суспільний тиск та радикальні висловлювання щодо російськомовних громадян, пріоритет проблем військового характеру або “мовне питання не на часі”.

6. Українці, які здійснили мовний перехід у пікові точки (збройна агресія на Сході України у 2014 році та повномасштабне вторгнення росії на територію України у 2022 році), ідентифікують українську мову, як важливу частину української культури та самоідентифікації українців, тоді як українці, які протягом усього життя спілкуються російською, не вважають мову фундаментальним елементом творення національної ідентичності.

Базуючись на висвітлених гіпотезах, можемо описати дослідницькі питання цього дослідження:

- Як опитані оцінюють становище та стійкість української мови в суспільстві?
- Які фактори вплинули на здійснення мовного переходу?
- Чи вважають респонденти власний мовний перехід важливим для зміни мовної ситуації в Україні?
- З яких причин респонденти не змінили мову спілкування на користь української мови?
- Чи вважають респонденти українську мову елементом формування національної ідентичності українців?
- Якими є перспективи змін мовного питання на думку опитаних?
- Які кроки, на думку респондентів, варто здійснити, як на індивідуальному, так і на державному рівні, аби зміцнити стійкість української мови, як державної, у суспільстві?

2.2.5. Інструментарій дослідження

Аби отримати необхідну інформацію, були розроблені гайди для глибинних інтерв'ю. Важливим є те, що інтерв'ю з респондентом, залежно від того, чи здійснив він мовний перехід і якщо так, то в якому році, буде дещо відрізнятися і тому було створено 4 види гайдів. З ними можна ознайомитися в додатках до даного дослідження (див. Додаток А). Також подаємо приклад інформованої згоди респондента на проведення глибинного інтерв'ю та подальше використання матеріалів з метою їх аналізу (див. Додаток В). Гайди глибинного інтерв'ю складаються з наступних блоків:

- Досвід респондента. У цьому блоці важливо дізнатися демографічну інформацію респондентів а також їх мовне середовище та мовні звички.
- Мовні практики. Цей блок міститиме питання пов'язані з актуальною мовою спілкування і, відповідно у двох груп респондентів, зі

здійсненню мовного переходу, а також факторами, які впливали чи впливають на мовну (не)стійкість респондентів.

- Ставлення до мови. Питання цього блоку мають на меті викликати масштабовані відповіді про почуття національної ідентичності та про важливість української мови, як державної в Україні.

- Перспективи та зміни. У цьому блоці важливо дізнатися, якими на думку респондентів є перспективи зміни мовної ситуації в Україні та які кроки потрібно здійснити для того, аби зміцнити стійкість української мови, як державної, в суспільстві.

Висновки до Розділу 2

У другому розділі описано мовну ситуацію в Україні з використанням вторинних даних досліджень, а саме «Шостого загальнонаціонального опитування: Мовне питання в Україні», здійсненого соціологічною групою «Рейтинг» та всеукраїнського опитування громадської думки «Омнібус» Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) «Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го». Зокрема було виокремлено основні причини здійснення мовного переходу з російської на українську мову, без зворотної тенденції. Важливо наголосити, що причинами здійснення мовного переходу є як тригерні точки у «російсько-українських відносинах», так і еволюційні чинники, наприклад, поширення української мови у закладах освіти, прийняття мовного закону та популяризація мови в суспільстві в цілому.

Розроблено дизайн дослідження, де описано методи збору інформації, формування вибірки, аналізу даних та етики проведення дослідження. Також здійснено концептуалізацію основного поняття мовної (не)стійкості та додаткових, таких як мовна стабільність, мовний перехід, мовна ситуація та національна ідентичність, розроблено структуру зв'язку між поняттями мовної (не)стійкості і мовної стабільності для даного дослідження; зазначено тригерні

точки та способи мовних переходів. Використовуючи описані поняття і фактори, ми запропонували основні гіпотези дослідження та дослідницькі питання, які лягли в основу гайдів, кількість яких пов'язана зі специфікою мовних переходів. Для даного дослідження було обрано метод напівструктурованого глибинного інтерв'ю задля виявлення важливих тенденцій та причинно-наслідкових зв'язків.

РОЗДІЛ 3. Результати емпіричного дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни

3.1. Фактори мовної (не)стійкості

У цьому розділі буде представлено аналіз результатів дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни, а саме будуть представлені результати 13 глибинних інтерв'ю, які були проведені у ході згаданого дослідження. Варто зауважити, що головним акцентом аналізу є саме персональний досвід респондентів, їх мовні звички та ставлення до мовної ситуації в Україні.

Одним із завдань цього дослідження було виявити, як опитані оцінюють становище та стійкість української мови в суспільстві. В ході дослідження було виявлено, що більшість респондентів вважають, що становище української мови в суспільстві значно покращується і визначають цю тенденцію позитивною. Також опитані наголошують, що популяризація мови повинна відбуватися й надалі. *«Зараз, ну, у мене дуже багато моїх знайомих, які перейшли на українську, які і зараз переходять. Я їх повністю підтримую, і хоча їх українська, знаєте, як кажуть, може бути набагато краще, але це дуже класно» (Жінка, 61 рік, Донецьк, учасниця глибинного інтерв'ю №1)*

«Зараз же не почувши навіть російської музики ні в тих... ні на вулиці, ні в кафе, ні... Бо за цим вже, як-то кажуть, б'ють. І то деколи й ногами» (Чоловік, 49 років, Київ). Важливо зазначити, що тенденцію поширення вжитку української респонденти визначають і у тих регіонах, де раніше вони або зовсім не чули української, або зустрічали лише поодинокі випадки спілкування мовою. *«Ну, я вже бачу прогрес 100%, бо, наприклад, той самий Київ, та сама Одеса, в якій я була цього року, в якій я була до повномасштабного вторгнення, це абсолютно два різних міста. Якщо рік тому в Одесі я ледь-ледь знайшла один заклад з*

україномовним обслуговуванням, то цього разу, коли ми були в Одесі, то напевно не було жодного закладу, в який би ми зайшли і нам би сказали щось російською» (Жінка, 24 роки, Бердянськ).

«І я просто чув, як в Харкові, при всьому тому, що місто завжди... говорило російською, починається збільшуватися кількість української мови. Причому, що було найбільш гарне, це від молоді» (Чоловік, 66 років, Харків). Також, респонденти вказують, що здебільшого зауважують поширення української мови серед молодого покоління, що свідчить про те, що молодь свідомо ставиться до мовного питання, а також відбувається зменшення впливу радянських наративів, які стверджували меншовартість української мови. «Почало зустрічатися більше молоді, які розмовляють українською. Тому що раніше це було таке собі, ну так соромно, треба російською. Це оці совкові наративи. Вони почали відходити в небуття» (Чоловік, 66 років, Харків)

«За останні 4 роки кількість зживання суттєво збільшилась. Плюс стосовно молоді, я би сказав, охоплення стало більше. Тобто, приємно, що на вулицях ти починаєш чути українську мову, а особливо від молоді» (Чоловік, 36 років, Харків). Що стосується опитаних українців, які спілкуються російською та не здійснили мовного переходу, то попри те, що вони також висловлюються на користь популяризації та поширення української мови, у їх твердженнях можна відстежити дещо неоднозначне ставлення до української мови та визначення її як менш “престижної” порівняно з російською. «Ну, допустим, все мы сейчас переходим, но если учесть, что русский язык это международный язык, украинский еще, к сожалению, он не международный, понимаете?» (Жінка, 50 років, Київ)

«Есть такое, когда человек перешел на украинский сознательно, добровольно, вот, и ты его встречаешь, знаешь, что он говорит на украинском уже, но он к тебе обращается на русском, потому что ему еще как-то неловко это делать. Есть осуждение со стороны русскоязычных» (Жінка, 20, Чернігів).

Висвітливши думки та досвід респондентів про стійкість та становище української мови в суспільстві, перейдімо до наступного аспекту - факторів, які вплинули на здійснення мовного переходу. Серед тих, які найчастіше згадували респонденти можна виділити 7 основних факторів: професійні зобов'язання; пошук однодумців, разом з якими респонденти розділили досвід здійснення мовного переходу; відчуття власної ідентичності; політична ситуація, зокрема збройна агресія росії проти України; небажання асоціюватися з ворогом; україномовне оточення та фактор особистого життя респондента.

Що стосується фактора професійних зобов'язань, то опитані згадували наступне: *«Спочатку я спілкувалася українською завжди на роботі, бо не те, щоб в мене була якась умова, яку мені ставили, ну тобто з клієнтами маються на увазі, не з людьми, з якими я працювала там чи з керівництвом, а саме з клієнтами, тому що ми себе представляли як українські бізнеси, відповідно, я завжди переходила на українську мову. Це для мене була така більше мова ділового спілкування»* (Жінка, 24 роки, Бердянськ)

«Я почав розмовляти українською, тому що це було необхідно для моєї першої роботи» (Чоловік, 40 років, Маріуполь). Саме професійна етика та певні зобов'язання щодо використання української мови на робочому місці були першими кроки до мовного переходу деяких респондентів. Наступним фактором, визначеним у ході проведення дослідження є пошук однодумців, якими респонденти розділили досвід здійснення мовного переходу. *«Ми з подругою переїхали з Бердянська. І вона зробила перший крок, щоб почати спілкуватися українською. І я вже з нею почала теж переходити. І якось мені в цьому контексті було легше, бо нібито ми там, знаю, 20 років вже дружимо. От вона зробила перший крок. Я думаю, треба її підтримати, і мені буде легше»* (Жінка, 24 роки, Бердянськ).

«В мене з'явився новий колега, з котрим мені треба було, ну, навіть і не треба, з котрим я спілкувався достатньо багато впродовж дня, ну, і це приблизно той

момент, коли почався процес переходу, заміщення російської мови українською» (Чоловік, 36, Харків). Це свідчить про те, що здійснити мовний перехід набагато легше тоді, коли поруч є людина, яка також проходить через свій досвід і певною мірою є підтримкою та допомогою.

Третій фактор - відчуття власної ідентичності, а саме повага до свого роду та предків. *«Я чітко-чітко усвідомлювала з дитинства, що я походжу з українського роду, яким можна пишатись, який треба поважати. Це поважні і сміливі люди, які не боялися ні війни, ні спротиву радянській владі. І в мене якесь, знаєте, було завжди таке відчуття приналежності і якоесь боргу, який я маю віддати. Була чітка така мотивація, вистраждана своїм життям, своїми думками про рідних, розповідями батьків про те, що воно того варте» (Жінка, 68, Крим). Для респондентів є важливим пам'ять та повага до свого роду, його сміливості українськості.*

Наступний фактор - це актуальна політична ситуація в країні, а саме збройна агресія росії проти України. Більшість респондентів, які здійснили мовний перехід у 2014, або 2022 році зазначили цей фактор одним із найважливіших. *«Перехід в мене стався в 2014 році, кінець 2014-го, це коли почався Майдан. В мене в цей час народилась донька. В грудні 2013 року, якраз коли там всі заворушення. І в той час ми з тоді дружиною вирішили, що з донькою будемо розмовляти тільки українською мовою» (Чоловік, 40, Маріуполь)*

«На другий день, по-моєму, повномасштабного вторгнення. Я зрозуміла, що це швидко не закінчиться, і біля мого дому впало ППО, і десь це стало приводом до того, щоб почати спілкуватися українською мовою, тому що була агресія на цю ситуацію» (Жінка, Київ, 30).

У своїх відповідях респонденти згадали ті події, які стали для них тригером зміни мови спілкування на користь української. Наголошували опитані й на стресових умовах, які підштовхнули до здійснення мовного

переходу і на тому, що в таких жорстоких умовах їм вдалося зрозуміти важливість цього кроку. *«Кожен вибух допомагає переходити на українську. Кожен вибух, кожна тривога. Такий, та ні, ну, я знаю, нащо воно треба»* (Чоловік, 40, Маріуполь).

Ще один важливий фактор, який вдалося виділити у ході дослідження - це небажання асоціюватися з ворогом. *«Мені не хотілося говорити мовою тих людей, які спричинили для мене такі умови життя»* (Жінка, Київ, 30)

Цікавим моментом, який стосується фактору небажання асоціюватися з ворогом та про який згадали більшість респондентів є поведінка респондентів за кордоном. Попри те, що в процесі проведення дослідження, мети дослідити саме цей аспект не було, але для опитаних ця тема виявилась актуальною та болючою. *«Ми говоримо за кордоном виключно українською, щоб не дай Боже не зійти за москаля. В жодному разі, щоб тебе не вважали росіянином»* (Чоловік, 66 років, Харків).

«Я не хочу, щоб за кордоном створювалось misunderstanding, коли якась панянка з Одеси говорить російською і в неї питають, чи ви росіянка, чи ви українка. Мені здається, що це абсурд. Для чого ви підсилюєте чийсь ідентичність. Будьте собою, будьте україркою. Українською мовою позиціонуйте наші цінності і пропагуйте нашу правду» (Жінка, 20 років, Харків).

«У мене мама проживає в Чехії вже 5 років, і я останнім часом дуже часто до неї їжджу, бо в нас немає можливості поїхати додому. Я приїжджаю туди, і я ходжу і слухаюся до людей, і коли я чую російську мову, то в мене одразу виникають в голові сумніви. А хто це? Чи це українець, чи це, може, росіянин? Як я маю відповідати? А як мені треба реагувати? Якщо мене щось питають, я відповідаю українською, і мені вже там щось, якийсь пару слів говорить українською, то я тільки тоді розумію, що це своя людина, а не ворог, який поряд зі мною ходить» (Жінка, 24 роки, Бердянськ). Отже, для респондентів

гостро постає проблема встановлення певного кордону, у цьому випадку, мовного, аби беззаперечно відрізнятись від росіян та завдяки українській мові чітко артикулювати свою національність.

Наступний фактор - це присутність україномовного оточення. Зокрема, респонденти зазначали, що середовище - одне з найважливіших елементів спокійного та свідомого мовного переходу, адже середовище, яке органічно спілкується українською підштовхує до того, аби розвивати у собі звичку спілкування українською. *«Дуже багато впливу від людей навколо. Середовище формує наш там, я не хочу казати голосно, кор наших цінностей, ні, але в якійсь мірі, але середовище формує оцей от мовний простір» (Жінка, 20 років, Харків)*

«Річ у тому, що ще коли була перша мала війна у 2014 році, ми замислилися над тим, щоб мати як мінімум другий офіс для страховки, тому що це було важливо, щоб, скажімо так, у нас на фірмі багато донатять, і щоб був стабільний місце, де можна було б заробляти гроші, було рішення відкрити офіс у Львові, і саме тоді почався такий мовний перехід» (Чоловік, 66 років, Харків).

Останній фактор здійснення мовного переходу стосується особистого життя респондентів та впливу певних подій на їх мовні звички. *«Я була закохана. І це, от саме, ця закоханість, в україномовного хлопця, дозволила мені швидко перейти. Я шукала відповідники в українській поезії, я купила збірку, тому що мені хотілося написати повідомлення, описувати свої почуття, і я не знала, як сказати трепет. Потім виявилось, що трепет так і буде, хоча воно звучить як калька» (Жінка, 30 років, Київ).*

Підсумовуючи описане, дані цитати демонструють ті фактори, які найчастіше згадували респонденти, розповідаючи про свій досвід мовного переходу. Варто зауважити, що на цей крок впливають як зовнішні фактори, такі як війна та стресові обставини, які змушують змінювати звичні мовні

практики, так і особиста мотивація респондентів, а саме відчуття власної ідентичності та бажання висловлювати свої почуття саме українською мовою.

Якщо говорити про те, чи вважають респонденти власний мовний перехід важливим для зміни мовної ситуації в Україні, то усі респонденти зазначили, що вважають свій досвід мовного переходу змінотворчим та здатним впливати на їх оточення. Цю думку підтверджують наступні цитати: *«В мене є паспорт громадянина України. Якщо я така класна громадянка - я знаю, що я можу впливати на системні зміни в країні. Можливо, хтось скаже, що в загальнонаціональному плані одна я - це дуже мало. Ну, я десь буду, я маю велику мережу контактів, я маю вплив на маленьку кагорту людей. Нехай це буде 10 людей, ці 10 людей це понесуть кудись далі і це буде вже 30 людей»* (Жінка, 20 років, Харків)

«Всі, хто зі мною знайомий, всі знають, що я розмовляв російською все життя. І, можливо, в цьому мій якийсь приклад, що можна, треба, і загалом непогано виходить, як на мене» (Чоловік, 40 років, Маріуполь)

«По-перше, він надихає мене. І він, скажімо так, впливає на оточення, бо, як я з'ясувався, моя ж мама, яка розповідала, що ой, я не можу, все вона може, просто вона не дає собі ради це робити. Тобто, коли вона з нами говорить абсолютно нормально, ну, скажімо так, видно, що вона не використовує повсякденно, тобто, якесь слово там забулось, якесь слово сям забулось, ну, в неї принаймні немає цього лінгвістичного бар'єру» (Чоловік, 36 років, Харків)

Респонденти наголошують, що їх мовний перехід не лише надихає їх самих розвивати свої навички спілкування української надалі, але також мотивує їх близьке оточення, яке завдяки тому досвіду, що демонструють опитані, також намагаються спілкуватися українською та частіше використовувати її у своєму житку. *«Кожен голос важливий для того, щоб мова поширювалась»* (Чоловік, 66 років, Харків). Дане твердження демонструє те, що думка та досвід кожного українця є важливими для зміни загальнонаціональної ситуації та зміцнення

стійкості української мови в суспільстві, оскільки великі зміни завжди починаються з малих кроків та головне, свідомості і небайдужості до актуальних питань творення української державності.

Важливими також є причини, з яких респонденти не змінили мову спілкування на користь української мови, а отже продовжують послуговуватися російською мовою. Відповідно до результатів дослідження можна виділити наступні причини: суспільний тиск та примус; необізнаність щодо важливості мовного питання та небажання виходити із зони комфорту. Респонденти згадували про те, що часто зустрічали примус переходити на українську замість підтримки та заохочення з боку співвітчизників. *«Люди, які мене оточували, оперували такими тезисами в своїх соціальних мережах, що для мене було принципово те, що я не хочу переходити на українську мову, тому що всі тези були дуже якимось радикальними, дуже дратуючими мене на той момент, тому що переважно це висловлювали люди, які взагалі не в контексті мого життя або будь-якої людини, яка... яка це життя там народилася і прожила в російськомовному середовищі. І тому я принципово не переходила, поки цей бум комунікацій на цю тему не спав» (Жінка, 24 роки, Бердянськ).*

«Не переходят, потому что бывает, что давят прямо сильно, до скандалов доходят, действительно такое бывает» (Жінка, 50 років, Київ). Зокрема зазначали, що найбільше негативних висловлювань вони зустрічали від україномовних українців із західних регіонів, які не розуміють їх життєвого досвіду та того, наскільки цей процес є важким для тих, хто все життя спілкувався російською. Коли ж радикальних висловлень на тему мови стало менше, респондентка зазначила, що здійснити мовний перехід стало легше.

Ще однією причиною, чому українці не переходять на українську мову - це необізнаність щодо важливості мовного питання. *«Коли люди кажуть, що це не важливо, вони просто не знають, вони не обізнані в науковій глибині цього питання, сутності» (Жінка, 68 років, Крим)*

«То есть говорят об этом много, говорят о том, что это важно, важно, важно. Мне лично нужно прям хорошее такое обоснование. Мне нужно просто понимать. У меня этого понимания не совсем хватает, потому что прям вот до уровня скандалов я не вижу смысла вот доводить» (Жінка, 20 років, Чернігів).

«Вся проблема в знанні, в освіті, вставлені до слова. Воно в нас не виховується системно, не вітається в нас глибоке знання української мови» (Жінка, 68 років, Крим) Як зазначено у наведених цитатах, респонденти спостерігають проблему необізнаності та несвідомості у питанні популяризації української мови та її поширення, яка безпосередньо впливає на те, що опитані не здійснюють мовного переходу з російської на українську мову.

Наступна причина через яку респонденти не здійснювали мовного переходу - невпевненість у собі та сором'язливість. *«То есть, если взять мою семью, они учились на русском, хотя жили в Украине. И это всё сложнее. И знаю, что в Мариуполе у меня уже моё поколение. Они уже учились на русском. То есть, это сложнее для них. И есть иногда действительно вот это стеснение, нежелание показаться немножко глупее. Поэтому вот это ещё влияет» (Жінка, 20 років, Чернігів).*

«Не переходят, потому что росли в этой среде, плюс, могут быть неуверенны в своем украинском языке, это тоже влияет» (Жінка, 50 років, Київ). Як висновок, рівень впевненості у собі значною мірою впливає на здійснення мовного переходу на користь української мови та застосування української у повсякденному житті.

Остання і найбільш поширена причина, про яку згадували опитані у ході проведення інтерв'ю - небажання та неготовність виходити із зони комфорту. *«Есть сейчас люди, которые, может быть, они хотели бы говорить на украинском языке, но в силу того, что где-то они проживали, допустим, там*

на востоке или еще где-нибудь, или уже какой-то возраст, они или не могут, или не получается перейти на другой язык» (Жінка, 50 років, Київ)

«Я могу, конечно, перейти, но сейчас немножко сложно, я привык говорить так как говорю» (Чолоквів, 61 рік, Львів). Респонденти відзначають, що навіть попри змогу та бажання перейти на українську, цей крок важко здійснити через звичку та певне комфортне середовище, у якому вони зростали і не готові змінювати свої мовні практики. Також опитані згадували про те, що іноді навіть стрімке збільшення української мови в оточенні не спричиняло переходу через те, що більш зручною та звичною все ж була російська мова.

Також, в ході дослідження важливо було виявити, чи вважають респонденти мову елементом формування національної ідентичності українців. У глибинних інтерв'ю, всі респонденти без винятку вказали, що мова - це важливий елемент формування національної ідентичності і вона виконує не лише функцію обміну інформацією, але й на глибинних рівнях творить державність. *«Річ в тому, що мова – це один із фундаментів ідентичності. Так, можна бути російськомовним, бути патріотом, але мова об'єднує. Мова – це фундаментальний елемент національності. Без мови немає нації» (Чоловік, 66 років, Харків)*

«Мова, віра і армія – то фундамент. Це не тільки слоган Порошенка, а й той, про який писала Андре Мішель. Якщо точніше бути, це описує, що держава має складатися з цих частин, бо тоді без одного елементу все пропаде. Це для мене ключовий момент у всіх стосунках» (Жінка, 19 років, Красноград)

«Мы должны делать все, чтобы это язык развивался. Да и даже в отношении истории, если это язык родной, государственный, то он добавляет свое» (Чоловік, 61 рік, Львів). Варто звернути увагу на те, що важливість мови, як елемента формування національної ідентичності стверджували як україномовні респонденти і ті, які здійснили мовний перехід, так і респонденти, які продовжують послуговуватись російською мовою. Також респонденти

наголошували на тому, що мова допомагає краще зрозуміти український контекст, заглибитися в українське та поширювати “нашу правду”. *«Коли ти думаєш мовою своєї держави, думаєш українською - ти більше сприймаєш на віру українського, ти більше вкладаєш якихось наративів українських, в тебе немає потреби думати про щось не наше, або транслювати не наші цінності, або транслювати не нашу історію, чи звертатися не до наших науковців. Я думаю, що мова - це те як ми мислимо і транслюємо і мова дозволяє створювати культурні коди і воно все дуже переплетено»* (Жінка, 20 років, Харків).

«Якщо ти знаєш свою мову, ти розумієш свій контекст. Якщо ти в Україні розмовляєш російською мовою, є вірогідність, що ти цей контекст не настільки глибоко, не скажу, що правильно, але глибоко сприймаєш» (Чоловік, 40 років, Маріуполь). Думку про мову як елемент формування національної та культурної ідентичності влучно демонструє наступна цитата: *«В моєму дитинстві, я не знаю як російські діти зараз, була така пісенька, “Я поїду погуляю. Білу березу заламаю. Люли-люли погуляю, люли-люли заламаю”.* Мама мія, українські діти кажуть, за що ж її ламати? Вона така красива. А українці, у віршиках, вони такі ділові, креативні,. Ну, тобто, абсолютно інше сприйняття. У російській мові одразу вкладаються моделі. Все неважливо, все тимчасове. Хочеш, руйнуй, хочеш, плюй на нього, розумієте? І це, там з першого року життя вже відчували, коли діти заучують це. То як же не важливо, якщо людина з російськомовним контентом в голові і для неї, ну, руйнують, ну і що, руйнують. А для українців це така болюча картинка, що його ця хатинка з вишневим садочком, для нього його всесвіт, його руками зроблено» (Жінка, 68 років, Крим). Ця думка репрезентує важливість мови на більш глибокому рівні, вказуючи на відмінність контекстів, які створюються завдяки певним мовним конструкціям, а також на те, як мова формує картину сприйняття світу та ідентичність. Відтак, базуючись на цитатах, отриманих в

ході проведення глибинних інтерв'ю можемо бачити, що мова - це не лише спосіб обміну вербальними символами, але й той елемент, який буде світосприйняття індивіда, розуміння виняткових етнічних та національних контекстів, а також фактор державотворення та консолідації народу.

3.2. Перспективи мовної стабільності

Завдяки результатам дослідження, можемо зробити висновки й про те, якими є перспективи змін мовного питання на думку опитаних. Здебільшого, респонденти зазначали, що вони вже помічають значні позитивні зміни у мовній ситуації в країні та вважають, що вона надалі розвиватиметься та покращуватиметься. *«Я думаю, что изменится в сторону, больше людей будут говорить на украинском языке. Больше. И это хорошо. То есть сейчас уже, если, например, раньше заходишь в какое-нибудь кафе или ресторан, там было даже меню на русском языке, а сейчас украинский язык»* (Жінка, 50 років, Київ).

«Это нужно пережить, перерасти. Я надеюсь, что так будет. И будет государство, и будут совершенно другие понимания того всего. Но и улучшение в адрес государственности и языка это 100%» (Чоловік, 61 рік, Львів)

«Я думаю, що за кілька років більшість буде розмовляти українською мовою як несвідомо, так насильницько. Бо якщо свідомо, ще не перейшли, то тільки насильницько можна запровадити. Я не кажу, що бити чи щось такого, насильницько мається на увазі закони такі робити, щоб змушували спілкуватися всюди і завжди українською» (Жінка, 19 років, Краснодар). Як україномовні, так і російськомовні зазначають бажання бачити позитивні зміни у мовній ситуації в країні, що вказує на те, що становище та пріоритетність мови в суспільстві посилюється та виходить на новий рівень. *«От якщо ми переможемо зараз оце все, то українська мова, ну... Вона не то, що має стати*

модною. Не знаю, як це правильно. Люди якщо будуть хотіти говорити, вони будуть говорити» (Чоловік, 49 років, Київ)

«Тому я думаю, що більшість молоді зараз теж почне спілкуватися українською, тому що це стане не тільки необхідністю, але це стане ще й модною» (Чоловік, 66 років, Харків). Як вже було згадано раніше, опитані переконані, що основною змінотворчою категорією українців є молодь, і, здебільшого, саме молоді люди підхоплюватуть тенденцію мовних переходів та популяризації української мови в сучасному суспільстві. На думку респондентів, старше покоління найбільш ймовірно не змінить своїх мовних звичок, яких вони дотримуються протягом життя і найбільша кількість якісних змін проявиться саме серед молоді. Крім цього, респонденти звертали увагу на те, що дуже важливим є виховання дітей у садочках та школах в українській і зокрема україномовній традиції, аби для них це ставало звичним мовним середовищем, яке в подальшому формуватиме їх особистість.

Останній аспект, який ми мали на меті дослідити стосується кроків, які на думку респондентів, варто здійснити, як на індивідуальному, так і на державному рівні, аби зміцнити стійкість української мови, як державної, у суспільстві. Що стосується індивідуального рівня, то найчастіше респонденти згадували 3 аспекти, а саме важливість “занурення” в україномовне середовище; необхідність дізнаватися більше про історію та мовну ситуацію нашої країни та поширення вжитку українського та україномовного контенту. Багато респондентів відзначали, що саме асиміляція в україномовне середовище допомагала їм краще зрозуміти певні аспекти застосування мови. *«Коли я хотіла освоїти мову, коли асимілювалася у Львові, я багато спілкувалася про Львівщину і написала кілька публікацій про головні аспекти цього регіону. Оце допомогло мені якось зрозуміти, що шановний – це не дуже добре, коли таке говорять» (Жінка, 30 років, Київ).* Відтак, занурення у певне мовне середовище допомагає краще відчуті особливості його мовного ландшафту. Ще одним

важливим кроком, який можна здійснити на індивідуальному рівні, аби посилити стійкість української мови в суспільстві - дізнаватися більше про історію та мовну ситуацію нашої країни. *«Відкрити книжку історії Мариновича, прочитати її, відчувати на собі, як це сидіти за свою думку в гулагах, як це не бачити сім'ю, як це, щоб до тебе їздила дружина за 2000 кілометрів, які тортури над тобою робили. Відкрити, подивитися, що це таке розстріляне відродження, чому його розстріляли, чому українська мова з'явилася в Харкові, вчити історію»* (Жінка, 19 років, Красноград)

«Скоріше за все, треба в голові і свідомості змінювати бачення України як самодостатньої держави, а не як якоїсь постколоніальної випадковості. І тоді питання мовне вирішиться. Не означає, що само, його треба якось обумовлювати якимись рамками, куди вони, і векторами, куди рухатися» (Чоловік, 40 років, Маріуполь). Для популяризації української мови, як державної в суспільстві, необхідно працювати зі свідомістю людей про історичні події, які відбувались в Україні і зокрема про тривалу політику знищення української мови та русифікації населення. Останнім кроком, про який згадували опитані є поширення вжитку українського та україномовного контенту. *«Перший крок - це перевести весь свій контент на українську. Починаючи від TikTok, Instagram, Apple Music, YouTube. Дивіться українською, дивіться англійською з субтитрами. Не дивіться того російського, що вам з тої російської. Дивіться українських блогерів, українське медіа в нас прекрасне. Я думаю, що ми можемо чудово себе почувати без російського»* (Жінка, 20 років, Харків).

«Я дуже полюбила поезію. Я почала цікавитися українською поезією, що мені було мило, цікаво і любо, і це дуже збагатило мою мову» (Жінка, 30 років, Київ). Вживання українського контенту не лише відкриває різноманіття україномовного продукту та заміщує російський продукт, але й впливає на

збагачення мови та допомагає звикнути до того, аби регулярно нею послуговуватись.

Що стосується кроків, які варто здійснити на державному рівні для того, аби зміцнити стійкість української мови в суспільстві, респондентами було виділено наступні: освіта та виховання дітей в україномовній традиції; україномовність офіційних установ; міжрегіональні культурні програми. Важливість впровадження шкільної та дошкільної україномовної освіти респонденти відзначають, як найбільш важливим кроком до зміни мовної ситуації в Україні. *«Мне так кажется, что все-таки надо с самого рождения, начиная детский садик, потом... школа, это все должно быть на украинском языке. Если, допустим, раньше у нас было два языка, я, допустим, училась в школе русской и заканчивала институт тоже на русском языке. Это тоже оказало влияние, допустим, может быть на то, что я общаюсь на русском языке с моим окружением, понимаете» (Жінка, 50 років, Київ).*

«Перед вами мала розмову, то згадувала, що зараз треба активно працювати навіть не з молоддю, 20+, а з дітьми зі школи, бо вони якраз зараз найбільше переймають якихось звичок. І з ними це найлегше запроваджувати такий український характер існування» (Жінка, 61 рік, Донецьк).

«Важливе виховання національної ідентичності в дітей. Бо це наше нове покоління, котре росте, і власне, легше, і можна міняти зараз. Бо, от ми, практично, переводили дитину в іншу школу, виключно через мову навчання» (Чоловік, 36 років, Харків). На думку респондентів, саме діти найбільш гнучкі до сприйняття нового і з ними найлегше працювати над виробленням мовних звичок та позитивного ставлення до україномовної традиції. Також було зазначено, що мова навчання стає принциповим питанням для батьків і невідповідність в мові навчального процесу може призвести до зміни навчального закладу. Респонденти зазначали, що крім цього, важливим є те, щоб українська мова лунала постійно, а не лише впродовж занять, в той час як

на перервах вчителі розмовляють російською, адже це викликає певні проблеми зі сприйняттям мови у дітей.

Ще один крок - сприяння україномовності офіційних установ, адже чітка політика державна політика щодо покращення мовної ситуації є однозначно важливою та здатною чинити вплив. *«Все, що йде від держави, від державних установ, все, що є в публічному просторі, повинно бути виключно українською. Не може бути ніяких об'яв, ніяких високів, нічого не повинно бути російською, тільки українською» (Жінка, 61 рік, Донецьк)*

«Дуже гарно, що всі державні установи повинні спілкуватися українською. І на мій погляд, це треба посилювати. І заохочувати людей спілкуватися українською ще більше. Не знаю, якими там методами, але це було б непогано» (Чоловік, 66 років, Харків). Респонденти наголошують на тому, що на державному рівні категорично не може існувати двомовності і все, що стосується державних рішень, чи комунікації державних установ повинно здійснювати виключно державною мовою. Останній крок, який було згадано у ході дослідження - впровадження міжрегіональних культурних програм. *«А потім, ми колись робили програму в 2014 році, це були харків'яни і львів'яни, про те, як лагідно все ж таки приносити культуру одне до одного. І ці програми повинні бути. Тому що, якщо ми кажемо про схід, він теж не дуже однорідний.» (Жінка, 61 рік, Донецьк).* Впровадження таких програм впливає перш за все, на поширення обізнаності про життя певного регіону, його культури, а також, що найважливіше - обміну досвідом та покращення розуміння контекстів, у яких зростали люди з різних областей України.

Висновки до Розділу 3

Підсумовуючи описані результати емпіричного дослідження та, базуючись на основних гіпотезах, можна зробити наступні висновки:

- Усі опитані, які змінили мову спілкування на користь української мови, зазначають, що беззаперечно вважають особистий мовний перехід важливим для зміни мовної ситуації в країні. На думку респондентів, кожен голос є важливим, адже досвід однією людини може надихнути десятки людей на те, аби спілкуватися українською мовою у повсякденному житті.

- Основні фактори, які впливають на здійснення українцями мовного переходу, є професійні зобов'язання; пошук однодумців, разом з якими респонденти розділили досвід здійснення мовного переходу; відчуття власної ідентичності; політична ситуація, зокрема збройна агресія росії проти України; небажання асоціюватися з ворогом; україномовне оточення та фактор особистого життя респондента. Кожен фактор різною мірою вплинув на те, що респонденти почали активно спілкуватися українською мовою.

Причинами не здійснення мовного переходу та продовження використання російської мови спілкування є суспільний тиск та радикальні висловлювання щодо російськомовних громадян; необізнаність щодо важливості мовного питання, небажання виходити із зони комфорту та труднощі в опануванні мови.

- Що стосується мови, як елемента формування національної ідентичності, то усі без винятку респонденти стверджують, що мова виконує не лише функцію обміну інформацією, але й на глибинних рівнях творить державність. І російськомовні, і україномовні респонденти (зокрема й ті, які здійснили мовний перехід) вважають, що мова безпосередньо впливає на формування національної ідентичності та сприйняття українського контексту.

- Культурні (регіональні) та вікові відмінності не мають значного впливу на формування ставлення українців до сучасної мовної ситуації в країні.

- Більшість респондентів зазначили разючі зміни мови спілкування на користь української серед молоді і вважають, що надалі треба працювати над популяризацією української традиції в шкільних та дошкільних закладах освіти.

- Серед кроків, які варто здійснити на державному рівні для зміцнення становища української мови в суспільстві, згадували наступні: освіта та виховання дітей в україномовній традиції; україномовність офіційних установ; міжрегіональні культурні програми. Серед змін, які потрібно впроваджувати на індивідуальному рівні - важливість “занурення” в україномовне середовище; необхідність дізнаватися більше про історію та мовну ситуацію нашої країни та поширення вжитку українського та україномовного контенту.

- Перспективи зміни мовного питання, на думку респондентів, є позитивними, і станом на зараз вони спостерігають значне поширення української мови у різних сферах буття народу, що вказує на те, що (не)стійкість української мови поступово змінюється і українське суспільство рухається до мовної стабільності.

ВИСНОВКИ

З метою з'ясування впливу сучасної мовної ситуації на мовну (не)стійкість українців під час російсько-української війни було виокремлено основні завдання дослідження, за якими отримано наступні висновки.

Теоретична рамка даного дослідження базується на підходах таких наук як соціолінгвістика, соціологія та політологія, зокрема, на концепції мовної стійкості і мовної стабільності Ореста Ткаченка, теорії конструктивізму Пітера Бергера та Томаса Лукмана, примордіалістській теорії Ентоні Дейвіда Сміта відповідно. В рамках означених теорії, мова розглядається це не лише як спосіб комунікації та передання інформації, але як соціальний феномен, який здатний зберігати цінності, досвід та пам'ять конкретної групи людей (П. Бергер та Т. Лукман), мова є важливим підґрунтям для соціально-культурних рухів загалом та формування національної ідентичності і відчуття єдності у членів соціальної групи (Е. Сміт). З урахуванням об'єкту дослідження за критерієм загальної проблеми взято до уваги трактування понять мовної стійкості і мовної стабільності та їх співвідношення, розроблені українським соціолінгвістом О. Ткаченком. Мовна стійкість полягає у непохитному використанні певної мови у щоденному спілкуванні та репрезентує вжиток мови на індивідуальному та загальнонаціональному рівнях. Завдяки мовній стійкості народ може виробити мовну стабільність, зміцнивши становище мови в суспільстві, втрата мовної стабільності за відсутності мовної стійкості може призвести до втрати народом навіть найбільш впливової мови. У нашому дослідженні було розглянуто аспект, коли саме мовна нестійкість, тобто зміна мови спілкування, призведе до мовної стабільності.

Передумовою соціологічного дослідження є аналіз його об'єкту за носієм інформації. Зокрема, розглянуто мовну ситуацію в Україні на основі соціологічних досліджень, проведених соціологічною групою «Рейтинг»

(Шосте загальнонаціональне опитування, 2022) та Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) (Мова та ідентичність, 2023). За результатами аналізу вторинних даних сформовано способи мовних переходів.

Дизайном дослідження передбачено якісний метод збору інформації, зокрема напівструктуровані глибинні інтерв'ю, формування вибірки з урахуванням мовних переходів та тригерних точок цих переходів, аналіз даних, зокрема метод інтерпретації сенсу (С. Квале), та питання етики проведених інтерв'ю. Окрім основного поняття «мовна (не)стійкість», концептуалізовано уже згадувані поняття «мовна стабільність», «мовний перехід», «мовна ситуація»; розроблено структуру зв'язку між поняттями мовної (не)стійкості і мовної стабільності для даного дослідження; зазначено тригерні точки та способи мовних переходів. Факторною операціоналізацією представлено ряд чинників здійснення / не здійснення мовних переходів, на основі яких, спільно з основними поняттями дослідження, сформувано основні гіпотези. Варто зауважити, що для розробки гайду авторкою детально проаналізовано результати дослідження мовної ситуації народів Алжиру, як країни, яка має схожий до України історичний досвід.

У третьому розділі роботи представлено результати авторського дослідження мовної (не)стійкості українців під час російсько-української війни. Відповідно до отриманих емпіричних даних перевірено гіпотези дослідження.

Гіпотезу 1 про те, що мовний перехід є важливим кроком для зміни загальної мовної ситуації в країні, підтверджено. Усі опитані, які змінили мову спілкування на користь української мови, зазначають, що беззаперечно вважають особистий мовний перехід важливим для зміни мовної ситуації в країні. На думку респондентів, кожен голос є важливим, адже досвід однією людини може надихнути десятки людей на те, аби спілкуватися українською мовою у повсякденному житті.

У гіпотезі 2 були описані фактори мовного переходу респондентів. Серед таких небажання асоціюватись з ворогом та з російською культурою, прагнення популяризувати українську мову, перебування в україномовному середовищі. Ця гіпотеза також підтвердилася, адже ці фактори були згадані респондентами як ті, які спонукнули їх змінити мову спілкування на користь української мови. Відповідно до перелічених факторів, верифіковано гіпотезу 3 також, адже україномовне середовище безпосередньо впливає на те, що опитані здійснили мовних перехід з російської мови на українську.

Гіпотезу 4 верифіковано, адже, як зазначали респонденти, вони помічають позитивні тенденції зміни мовної ситуації в Україні і самі є їх частиною, а отже стійкість української мови змінюється поступово і українське суспільство рухається до мовної стабільності.

Гіпотеза 5 підтвердилась частково, адже серед причин з яких українці продовжують спілкуватися російською, не було згадано тих, які стосуються пріоритету проблем військового характеру. Натомість, респонденти згадували проблему труднощів опанування мови, суспільний тиск, радикальні висловлювання щодо російськомовних громадян, необізнаність щодо важливості мовного питання та небажання виходити із зони комфорту.

Гіпотеза 6 також верифіковано частково, оскільки як ті респонденти, які здійснили мовних перехід у у пікові точки (збройна агресія на Сході України у 2014 році та повномасштабне вторгнення росії на територію України у 2022 році), так і ті опитані, які продовжують спілкуватися російською мовою, однаково вважають мову фундаментальним елементом творення національної ідентичності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Використані джерела

1. Кулик, В. (2023, January 7). Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го [web log]. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/114247>.
2. *Націоналізм*. Енциклопедія Сучасної України. (n.d.-b). <https://esu.com.ua/article-71080>
3. Оснач С. (2015) *Мовна складова гібридної війни*. Портал мовної політики.
4. *Шосте загальнонаціональне опитування: Мовне питання в Україні (19 березня 2022)*. Соціологічна група “Рейтинг.” (2023, March 25). https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html
5. Транскрипт інтерв'ю. Жінка, 20 років, Харків. Травень 2023 року
6. Транскрипт інтерв'ю. Чоловік, 36, років Харків. Травень 2023 року
7. Транскрипт інтерв'ю. Чоловік, 66 років, Харків. Травень 2023 року
8. Транскрипт інтерв'ю. Жінка, 68 років, Крим. Травень 2023 року
9. Транскрипт інтерв'ю. Жінка, 24 роки, Бердянськ. Травень 2023 року
10. Транскрипт інтерв'ю. Жінка, 30 років, Київ. Травень 2023 року
11. Транскрипт інтерв'ю. Чоловік, 40 років, Маріуполь. Травень 2023 року
12. Транскрипт інтерв'ю. Жінка, 20 років, Чернігів. Травень 2023 року
13. Транскрипт інтерв'ю. Жінка, 50 років, Київ. Травень 2023 року
14. Транскрипт інтерв'ю. Чоловік, 61 рік, Львів. Травень 2023 року
15. Транскрипт інтерв'ю. Жінка, 19 років, Красноград. Травень 2023 року
16. Транскрипт інтерв'ю. Чоловік, 49 років, Київ. Травень 2023 року
17. Транскрипт інтерв'ю. Жінка, 61 рік, Донецьк. Травень 2023 року

Використана література

18. Кириченко, Р. (2021). Типологія задач машинного аналізу текстів у сучасній соціології. *Соціологічні студії*, 2 (19), 53–62. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2021-02-41-48>
19. Кулик, В. (2014). Роль української мови в національній ідентичності громадян пострадянської України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 4–5, 156-171.
20. Масенко, Л. (2004). Мовна ситуація в Україні. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 35.
21. Масенко, Л. (n.d.). Мовна стійкість і мовна стабільність. *Наукові Записки Національного Університету “Києво-Могилянська Академія”*, 20, Філологічні Науки.
22. Ренчка, І. Є. (2020). Мовна поведінка та мовна стійкість українців в умовах російсько-української війни (за романом Тамари Горіха Зерня “Доця”). *Українська Мова*, 3.
23. Ружановська, М. В. (2014). Особливості мовної ситуації в Алжирі. *Мовні і Концептуальні Картини Світу*, 50.
24. Симоненко, Т. (2004). Стимулювання студентів до українськомовної стійкості. *Українська Мова і Література в Школі*, №1.
25. Ткаченко, О. (2014). Українська мова сьогодення й історична перспектива. *Київ: Наукова Думка*. Отримано 18 квітня 2023 року, https://shron1.chtyvo.org.ua/Tkachenko_Orest/Ukrainska_mova_Sohodennia_i_istorychna_perspektyva.pdf?PHPSESSID=77a4avh35jac2jai2udso9o0v2
26. A. *English Course II, Introduction to Linguistics*. (n.d.). School of Distance Education, The English and Foreign Languages University. Retrieved April 20, 2023 from https://www.researchgate.net/publication/331285240_Sociolinguistics/citations.

27. Berger, P. L., & Luckmann, T. (n.d.). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge. Penguin Books*. Retrieved April 24, 2023 from <http://perflensburg.se/Berger%20social-construction-of-reality.pdf>.
28. Chems-Eddine Chitour. (1999). *L'Education et la culture de l'Algérie: des origines à nos jours. ENAG*.
29. Fishman, J. (1972). Domains and the relationship between micro- and macrosociolinguistics. In: J. Gumperz and D. Hymes, eds. *Directions in sociolinguistics. The ethnography of speaking. New York: Holt, Rinehart and Winston, 407-434*.
30. Fishman, J. A. (1966). Language loyalty in the United States: The maintenance and perpetuation of non-English mother tongues by American ethnic and religious groups. *Mouton*.
31. Harley, T. A. (2008). In *The Psychology of Language: From Data to Theory story, Psychology Press, 602*. Retrieved March 27, 2023 from <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315782942/psychology-language-trevor-harley>.
32. Kvale, S. (2007). *Doing Interviews. Sage Research Methods. SAGE Publications, Ltd*. Retrieved March 17, 2023 from <https://methods.sagepub.com/book/doing-interviews>.
33. Kenneth, H., & Stroud C. (1991). *Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andra minoritetsspråk. Studenlitteratur*.
34. Marshall, G. (Ed.). (1994). In *The concise oxford dictionary of Sociology (essay, Oxford University Press, 501*.
35. Rafat Al Rousan, & Latifa Ibrir (2018). Language Change and Stability in Algeria: A Case Study of Mzabi and Kabyle Berber. *Jordan Journal of Modern Languages and Literature, 10(2), 177-198*.
https://www.researchgate.net/publication/331178854_Language_change_and_stability_in_Algeria_A_case_study_of_Mzabi_and_Kabyle_Berber
36. Sapir, E. (1921). *Language: An introduction to the study of speech. New York: Brace*.

37. Smith, A. D. (1996). Culture, Community and Territory: The Politics of Ethnicity and Nationalism. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 72.
38. Yucel Gelisli, & Lyazzat Beisenbayeva. (2015). Opinions of the University Students Studying in Kazakhstan about National Identity. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 197, <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.07.409>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А Інструментарій дослідження

Гайд для проведення глибинного інтерв'ю (здійснили мовний перехід у 2014 році)

Шановний респонденте. Це дослідження проходить в рамках написання дипломної роботи. В цьому дослідженні я намагаюся з'ясувати, як сучасна ситуація в Україні вплинула на мовну (не)стійкість українців. Я вдячна Вам за Вашу згоду долучитися до цього наукового проекту.

Прошу у Вас дозволу на здійснення запису нашої розмови. Він необхідний для того, щоб зафіксувати усі важливі моменти. Запис розмови буде доступний лише вузькому колу дослідників і ніколи не з'явиться у публічному доступі. Також, прошу згоди на використання в своїй роботі прямих цитати з інтерв'ю зі збереженням анонімності.

Тут не буває правильних чи неправильних відповідей, оскільки йдеться про Ваш персональний досвід, а він цінний таким, який він є.

1. Досвід респондента

1.1. Розкажіть, будь ласка, трішки про себе, що на вашу думку важливо знати про вас?

1.2. Розкажіть трішки більше про своє дитинство. У якому мовному середовищі ви зростали, якою мовою спілкувалися в сім'ї та з друзями?

1.3. Як ви оцінюєте, чи поширеною у вашому середовищі була українська мова, чи часто ви нею спілкувались?

1.4. Якщо ви використовували українську мову для комунікації, то в яких контекстах, чи обставинах це відбувалось?

2. Мовні практики

2.1. Що вплинуло на здійснення вами мовного переходу? Які фактори відіграли найбільшу роль на зміну мови спілкування на користь української?

2.2. Як на ваш мовний перехід вплинув саме початок повномасштабної війни і чи роздумували ви про те, аби змінити мову спілкування з початком збройної агресії росії проти України у 2014?

2.3. Чи помічали ви зміни мови спілкування також у вашому колі спілкування/середовищі і чи помічаєте їх зараз, з початком повномасштабної війни, опишіть їх?

3. Ставлення до мови

3.1. На вашу думку, ваш власний мовний перехід є важливим для зміни мовної ситуації в Україні?

3.2. Чи вважаєте ви українську мову елементом формування національної ідентичності українців?

3.3. Як ви гадаєте, чому для багатьох українців, зокрема російськомовних, мовне питання сьогодні «не на часі»?

4. Перспективи і зміни

4.1. Якими, на вашу думку, є перспективи змін мовного питання в Україні?

4.2. Які кроки, на вашу думку, варто здійснити, аби зміцнити стійкість української мови, як державної, у суспільстві?

Гайд для проведення глибинного інтерв'ю (здійснили мовний перехід у 2022 році)

Шановний респонденте. Це дослідження проходить в рамках написання дипломної роботи. В цьому дослідженні я намагаюся з'ясувати, як сучасна ситуація в Україні вплинула на мовну (не)стійкість українців. Я вдячна Вам за Вашу згоду долучитися до цього наукового проекту.

Прошу у Вас дозволу на здійснення запису нашої розмови. Він необхідний для того, щоб зафіксувати усі важливі моменти. Запис розмови буде доступний лише вузькому колу дослідників і ніколи не з'явиться у публічному доступі. Також, прошу згоди на використання в своїй роботі прямих цитати з інтерв'ю зі збереженням анонімності.

Тут не буває правильних чи неправильних відповідей, оскільки йдеться про Ваш персональний досвід, а він цінний таким, який він є.

1. Досвід респондента

1.1. Розкажіть, будь ласка, трішки про себе, що на вашу думку важливо знати про вас?

1.2. Розкажіть трішки більше про своє дитинство. У якому мовному середовищі ви зростали, якою мовою спілкувалися в сім'ї та з друзями?

1.3. Як ви оцінюєте, чи поширеною у вашому середовищі була українська мова, чи часто ви нею спілкувались?

1.4. Якщо ви використовували українську мову для комунікації, то в яких контекстах, чи обставинах це відбувалось?

2. Мовні практики

2.1. Що вплинуло на здійснення вами мовного переходу? Які фактори відіграли найбільшу роль на зміну мови спілкування на користь української?

2.2. Як на ваш мовний перехід вплинув саме збройної агресії росії проти України у 2014?

2.3. Чи помічали ви зміни мови спілкування також у вашому колі спілкування/середовищі і чи помічаєте їх зараз, з початком повномасштабної війни, опишіть їх?

3. Ставлення до мови

3.1. На вашу думку, ваш власний мовний перехід є важливим для зміни мовної ситуації в Україні?

3.2. Чи вважаєте ви українську мову елементом формування національної ідентичності українців?

3.3. Як ви гадаєте, чому для багатьох українців, зокрема російськомовних, мовне питання сьогодні «не на часі»?

4. Перспективи і зміни

4.1. Якими, на вашу думку, є перспективи змін мовного питання в Україні?

4.2. Які кроки, на вашу думку, варто здійснити, аби зміцнити стійкість української мови, як державної, у суспільстві?

Гайд для проведення глибинного інтерв'ю (не здійснили мовний перехід на користь української мови)

Шановний респонденте. Це дослідження проходить в рамках написання дипломної роботи. В цьому дослідженні я намагаюся з'ясувати, як сучасна ситуація в Україні вплинула на мовну (не)стійкість українців. Я вдячна Вам за Вашу згоду долучитися до цього наукового проекту.

Прошу у Вас дозволу на здійснення запису нашої розмови. Він необхідний для того, щоб зафіксувати усі важливі моменти. Запис розмови буде доступний лише вузькому колу дослідників і ніколи не з'явиться у публічному доступі. Також, прошу згоди на використання в своїй роботі прямих цитати з інтерв'ю зі збереженням анонімності.

Тут не буває правильних чи неправильних відповідей, оскільки йдеться про Ваш персональний досвід, а він цінний таким, який він є.

1. Досвід респондента

1.1. Розкажіть, будь ласка, трішки про себе, що на вашу думку важливо знати про вас?

1.2. Розкажіть трішки більше про своє дитинство. У якому мовному середовищі ви зростали, якою мовою спілкувалися в сім'ї та з друзями?

1.3. Як ви оцінюєте, чи поширеною у вашому середовищі була українська мова, чи часто ви нею спілкувались?

1.4. Якщо ви використовували українську мову для комунікації, то в яких контекстах, чи обставинах це відбувалось?

2. Мовні практики

2.1. Які фактори на вашу думку сьогодні відіграють найбільшу роль у зміні мови спілкування українців на користь української мови?

2.2. З яких причин, на вашу думку, українці не змінюють мову спілкування на користь української мови?

2.3. Чи помічали ви зміни мови спілкування у вашому колі спілкування/середовищі і чи помічаєте їх зараз, з початком повномасштабної війни, опишіть їх.

3. Ставлення до мови

3.1. Чи вважаєте ви українську мову елементом формування національної ідентичності українців?

3.2. Як ви гадаєте, чому для багатьох українців, зокрема російськомовних, мовне питання сьогодні «не на часі»?

4. Перспективи і зміни

4.1. Якими, на вашу думку, є перспективи змін мовного питання в Україні?

4.2. Які кроки, на вашу думку, варто здійснити, аби зміцнити стійкість української мови, як державної, у суспільстві?

Гайд для проведення глибинного інтерв'ю (спілкуються українською мовою попри російськомовне оточення)

Шановний респонденте. Це дослідження проходить в рамках написання дипломної роботи. В цьому дослідженні я намагаюся з'ясувати, як сучасна ситуація в Україні вплинула на мовну (не)стійкість українців. Я вдячна Вам за Вашу згоду долучитися до цього наукового проекту.

Прошу у Вас дозволу на здійснення запису нашої розмови. Він необхідний для того, щоб зафіксувати усі важливі моменти. Запис розмови буде доступний лише вузькому колу дослідників і ніколи не з'явиться у публічному доступі. Також, прошу згоди на використання в своїй роботі прямих цитати з інтерв'ю зі збереженням анонімності.

Тут не буває правильних чи неправильних відповідей, оскільки йдеться про Ваш персональний досвід, а він цінний таким, який він є.

1. Досвід респондента

- 1.1. Розкажіть, будь ласка, трішки про себе, що на вашу думку важливо знати про вас?
- 1.2. Розкажіть трішки більше про своє дитинство. У якому мовному середовищі ви зростали, якою мовою спілкувалися в сім'ї та з друзями?
- 1.3. Як ви оцінюєте, чи поширеною у вашому середовищі була російська мова, чи часто ви нею спілкувались?
- 1.4. Якщо ви використовували російську мову для комунікації, то в яких контекстах, чи обставинах це відбувалось?

2. Мовні практики

- 2.1. Які фактори на вашу думку сьогодні відіграють найбільшу роль у зміні мови спілкування українців на користь української мови?
- 2.2. З яких причин, на вашу думку, українці не змінюють мову спілкування на користь української мови?
- 2.3. Чи помічали ви зміни мови спілкування у вашому колі спілкування/середовищі і чи помічаєте їх зараз, з початком повномасштабної війни, опишіть їх?

3. Ставлення до мови

- 3.1. Чи вважаєте ви українську мову елементом формування національної ідентичності українців?
- 3.2. Як ви гадаєте, чому для багатьох українців, зокрема російськомовних, мовне питання сьогодні «не на часі»?

4. Перспективи і зміни

- 4.1. Якими, на вашу думку, є перспективи змін мовного питання в Україні?
- 4.2. Які кроки, на вашу думку, варто здійснити, аби зміцнити стійкість української мови, як державної, у суспільстві?

Соціологічна група «Рейтинг» (Шосте загальнонаціональне опитування, 2022)

Рисунок №1

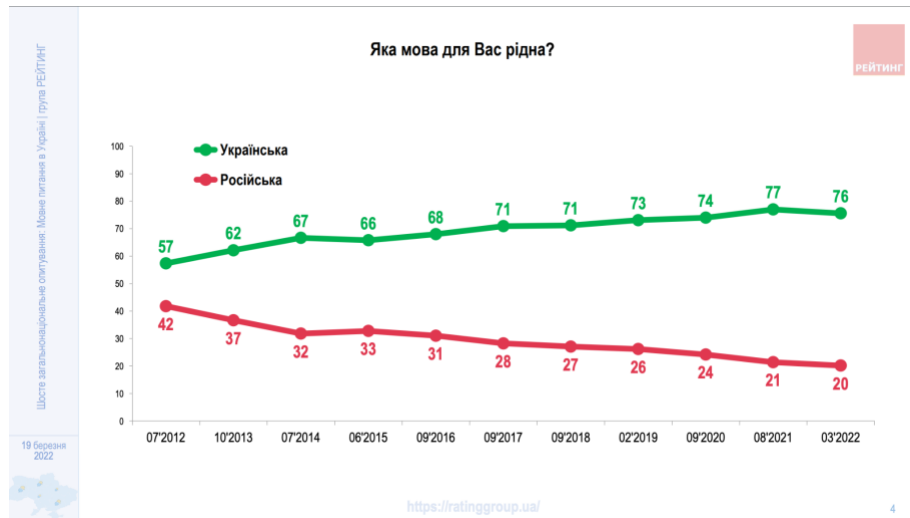
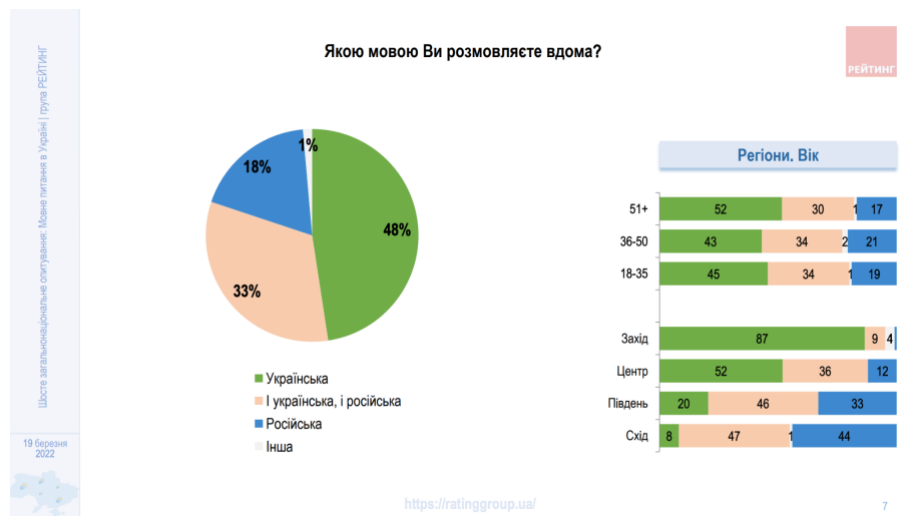
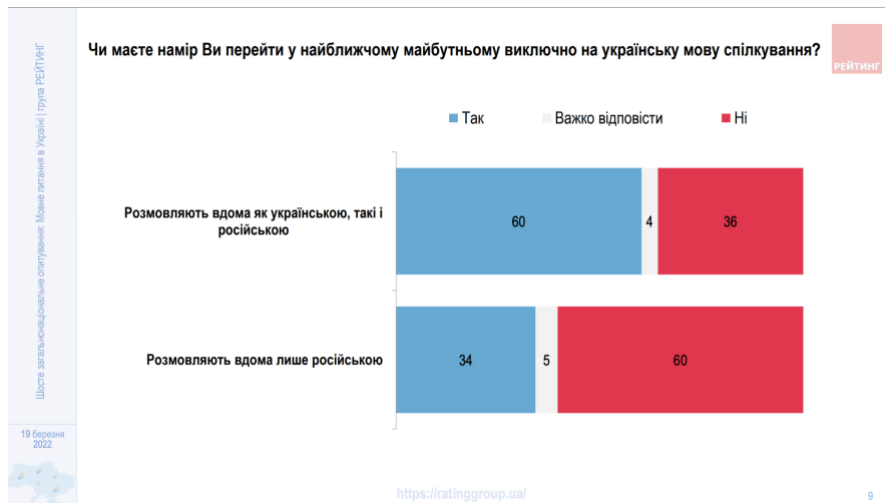

Рисунок №2

Київський міжнародний інститут соціології (Мова та ідентичність, 2023)

ДОДАТОК В

Інформована згода

Респондент

Ім'я, прізвище _____

Контактна адреса _____

Контактний телефон _____

Інформація для учасників дослідження:

Це дослідження проходить в рамках написання дипломної роботи студенткою 4-го курсу програми “Соціологія” в УКУ. Темою цього дослідження є мовна (не)стійкість українців під час російсько-української війни. Метою дослідження є з’ясувати, як сучасна ситуація в Україні вплинула на мовну (не)стійкість українців. Інформація, вказана респондентом під час інтерв’ю буде використаною для аналізу теми дослідження інформація, зокрема представлятиметься в роботі у вигляді цитат зі збереженням гарантованої анонімності.

Побажання респондента щодо умов використання інформації:

Місце проведення глибинного інтерв’ю _____

Дата глибинного інтерв’ю _____

„Я, _____, дозволяю використовувати матеріали глибинного інтерв’ю за моєї участі, відповідно до зобов’язань описаних вище, а також згідно з моїми побажаннями”.

Респондент

підпис респондента

дата